

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש פרשת בהעלותך

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

{ב} דבר וגו' ואמרת. צריך לדעת למה כפל לומר **דבר ואמרת**, גם במלות שונות. ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (תנחומא במד"ד פט"ו) וזה לשונם למה נסמכה פרשת מנורה לפרשת נשיאים, לפי שראה אהרן חנוכת נשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות ערב ובוקר וכו' עד כאן. הנה דבריהם ז"ל צריכין ביאור, מה נחמה זו עושה לחלישות דעתו של אהרן על חנוכת הנשיאים שלא היה בכלל הלא אין מעשה המנורה מקביל לחנוכה, גם למה לא הניח דעתו בכל הקרבנות שהוא מקריב, תמידין, ומוספין, והקטורת, גם בהקרבת החנוכה עצמה של כל הנשיאים הרי הוא המקריב, ולמה לא ריצהו אלא במנורה, ויתיישב הענין בתת לב למה שאמרו במנחות בפרק ב' מדות דף פ"ח וזה לשונם כיצד עושה מסלקן ומניחן באוהל ומקנחן בספוג ונותן בהם שמן וכו' עד כאן. ולסברת החולק על סברא זו וסובר דקביעי נרות סובר גם כן שהיו קנים שבהם נרות קבועים דקים והיה כופפם למטה עד שהיה מטיבם ומקנחם וחוזר וזוקפם כבראשונה כדמוכח שם מדברי רש"י ד"ה של פרקים וכו'.

ואני אומר אילו הייתי שם הייתי מוכיח ודן לפנייהם מהכתובים דלא קביעי נרות, הראשון ממה שמצינו כשהזכיר כל פרטי מעשה המנורה לא הזכיר פרט זה שעשה למול פני המנורה יאירו, שאם הנרות קבועים כשהזכיר המעשה חל זכרון הדבר, ועוד ראייה אחרת ממה שאמר הכתוב בפרשת במדבר (ד' ט') ולקחו בגד תכלת וכיסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה ואת מחתותיה ואת כל כלי שמנה, הרי זה מראה באצבע שאין הנרות קבועים, שאם לא כן הרי הנרות בכלל המנורה הם ולא היה צריך לפרטם, אלא ודאי שאינם קבועים ולזה הוצרך לפרטם כמלקחיה וכמחתותיה שהם בפני עצמם:

שוב ראיתי כזה בדברי הימים (ב' ד') ואת המנורות ונרותיהם, הרי זה מגיד כי בזכרון מנורות לא יכללו נרותיהם, וגם ראיתי לרש"י ז"ל שם שכתב וזה לשונו להוציא מלב המפרשים נרות היו עשויים מגופה של מנורה ואדוקים בה שהרי כתיב מנורות ונרותיהם וכו' עד כאן יעוין שם דבריו באורך, הא למדת שפשטיות הכתובים יגידו כי לא קביעי נרות:

וכפ"ז נשכיל כוונת תשובת ה' לאהרן, כי אהרן היה מתאנח על חנוכת המזבח והשיבו הקב"ה חייך שלך וכו' פירוש מעשה המנורה שמוריד הנרות ומניחן באוהל ומקנחם וחוזר ובונה אותם מחדש ומדליקה הרי כל יום כעושה מעשה חדש שמחנך הוא המנורה בכל הדלקה והדלקה, ואמרו מדליק ומטיב ערב ובוקר ולא מצינו הדלקה אלא בערב, הרי אמרו במסכת תמיד (פ"ג מ"ט) כי נר מערבי צריך להיות דולק יומם ולילה, ובתורת כהנים אמרו וזה לשונם להעלות נר נר מערבי דולק תדיר מצאו שכבה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה עד כאן. הרי שישנה להדלקה והטבה לילה ויום, ונמצא שמחנך בכל יום המנורה והם לא חנכו אלא פעם אחת המזבח, והוא מה שכפל הכתוב במאמרו **דבר ואמרת**, דבר דיבור הצריך למצוה, ואמרת מענה רך המיישב הדעת מחולשתה שאמרנו שחלשה דעתו של אהרן והשיבו כי שלו גדול וכו', גם תתפרש תיבת **ואמרת** לשון מעלה על דרך אומרו (דברים כו) את ה' האמרת שהשיבו שלו מעולה מכולן:

וגם לסברת האומר קביעי נרות הנה הוא אומר שהיו הקנים שבו הנרות דקים שהיה יכול לכפוף ולהוריד הנרות למטה עד שיקנחם ולחזור להעלותם ובאמצעות הקינוח וכו' יחשב כמחדש והרי הוא מחנך בכל יום, ויתיישב ערך הכתוב עצמו כמו שכתבתי:

בהעלותך את הנרות. צריך לדעת למה לא אמר בהדליקך, ורז"ל דרשו (במד"ר פט"ו ספרי) בו דרשות רבות. גם צריך לדעת למה לא צוה ה' מצוה זו ביום ראשון כי היא מצוה הנוהגת מיום ראשון בעבודה, ועוד הלא היא כתובה המצוה עצמה שמצוה כאן בפרשת תרומה (שמות כה) והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה ולמה חזר לשנותה, עוד למה אמר **יאירו** ולא צוה לנוכח למצווה תאיר כשיעור בהעלותך, וכמו שאמר גם כן בפרשת תרומה והאיר על עבר וגו'. אכן במה שהקדמתי במאמר חז"ל יתיישב הכל על נכון, כי אומרו **בהעלותך** לצד שהנרות לא היו קבועים יצו ה' שבכל עת אשר יורידם לקנחם ויעלה אותם לסדרם במקומם יסדרם כדרך שיאירו אל מול פני המנורה וגו', ולזה לא אמר גם כן תאיר כי אין המצוה בשעת הדלקה שיוצדק לומר תאיר אלא המצוה היא על סדר הנחתם שיניחם בסדר שיאירו אל מול וגו' והבן:

ובזה נתיישב למה הוצרך לחזור לצוות לזה, כי לצד שעד עתה היה משה עושה כסדר זה בז' ימי המילואים, וחש ה' שידין אהרן בדעתו שאין מעכב סדר הנחתן ואדרבא יותר הוא סדר נכון שיהיו הנרות ישרים פיפיותיהם ולא באלכסון, לזה צוה ה' שיאמר לאהרן שדבר זה מעכב, ובחר לסדר מצוה

זו כאן ולא סדרה עם סדורי הקרבנות אשר צוה ה' ועבודה המעכבת, להודיענו הקפדת אהרן וריצויו מה שנזכר במאמרם ז"ל:

אל מול פני המנורה וגו'. טעם הדבר יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו במסכת שבת דף כ"ב וזה לשונם מחוץ לפרכת העדות וגו' וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה שהיו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים עד כאן. על פי הדברים האלה יצו ה' להאיר אל מול פני המנורה שהוא נר המערבי להראות כל נר ונר שלא בא אלא בשביל עדות אשר יגיד נר הפונים אליו כלם להראות נסו הנזכר, ומה שראיתי שדקדקו התוספות התם בתמיהת וכי לאורה הוא צריך וכו' מטעם כל מ' שנה וכו' ולא אמרו והלא כל העולם כולו לאורו של מקום, לעניות דעתי אינו דקדוק כי תצדיק התמיהה מהמורגש להם יותר מדברי' הבאים באמונה כי ה' ברא שמש וירח המאירים לעולם, ולדרך זה יתיישב עם ההיא שהביאו משלהי כל הקרבנות וכו' יעיין שם דבריהם:

ויש לנו לחקור זאת מעתה שלא בא המנורה אלא להגיד נסה שבנר מערבי היה מספיק בנר מצדה האחד ונר מצדה השני, ויש לומר כפי הפשט שהוא לנוי שאחר שהוצרכה ביאתה לרמז הנזכר אין נכון להביא בית ה' אלא דבר מתוקן ונכון שבמנורות. ובדרך רמז ירמוז בז' נרות לאומות העולם שהם ע' אומות כל אחד ירמוז לכלל העשירי, ירמוז כי כולן מאירים לנוכח המערבי שהם ישראל שהם בחינת המערב כידוע ליודעי חן, ורמז גם כן שכולן כלים ונר ישראל לא יכבה, ותמצא שהארת הנרות אינו אלא בלילה והוא סוד הגלות שנקרא לילה, מה שאין כן בבא זמן הישועה המתיחס לה בקר כתיב (ישעי' כא) אתא בקר וגו' יכבה נר האומות וישאר מכללותם נר ישראל שהוא הולך ואור עד נכון היום, גם רמז במצות הדלקת הנרות שיכין המדליק בהדלקתם שתהיה הארתם למול פני המנורה שהכל יהיו לצורכי ישראל המתייחסם להם שם פנים כידוע למבינים:

ג) ויעש כן וגו' כאשר וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר **אל מול פני וגו'** ולא הספיק במאמר ויעש כן וגו'. עוד חזר לומר **כאשר צוה וגו'** והוא המאמר עצמו שאמר ויעש כן וגו', יכוין לומר על זה הדרך, אומרו **ויעש כן** כנגד פירוק הנרות וקינוחם כדי שתהיה כחדשה שבזה יוצדק החינוך כמו שאמרנו, ואמרו **אל מול פני וגו'** כנגד סדר הנחתן שיהיו פיפיותיהם אל מול פני וגו' ואמרו **כאשר צוה** לצד שהדיבור היה ביום ותבא לומר שאז בזמן שנצטוו עשה מעשה האמור, לזה אמר **כאשר וגו' לו'** שעשה בזמן שצוה ה' שהיא בערב, והגם שאמרנו כי ישנה להדלקה ביום בנר מערבי, דבר זה לא היה אלא בזמני ירידת עם ה' שהיה כבה נר מערבי (יומא לט:) לא בימי אהרן, ומה גם בתחלת הקמת המשכן. גם רמז באמרו **כאשר צוה וגו'** להודיע שבחו של אהרן, כי מה שעשה אהרן לא עשאו לצד המעלה והכבוד אשר האמיר אותו ה' אלא לצד עשות מצות ה', על דרך אומרו (תהלים מ) לעשות רצונך אלהי חפצתי:

ד) וזה מעשה המנורה וגו'. טעם שהוצרך לומר פסוק זה פעם אחרת כאן ולא הספיק מה שאמר כבר בפרשת תרומה ובפרשת ויקהל, יתישב בין למאן דאמר לא קביעי נרות שבא להסיר מכשול הטעות הנמשך ממאמר בהעלותך שאמרנו שהיה מפרק וחוזר ומעלה אותם, ומזה תבא הסברא לומר כי גם שאר המנורה אין חיוב בקיומה מקשה, שהרי גם הנרות בכלל חלק מהמנורה הם ומצינו שהם מפורקים ונדון מהם כדון דבר שהיה בכלל ויצא וכו' ללמד על הכלל, שהגם שאמר הכתוב מקשה זה היה בתחלה אבל אחר כך יכול לעשות כאשר יחפוץ, לזה אמר **וזה מעשה המנורה מקשה וגו'** שכן היא עומדת, וממוצא דבר אתה למד כי הנרות יצאו מהכלל מקשה של המנורה ולא תלמוד מהם. ולמאן דאמר קביעי נרות גם כן בא להודיע שעמדה המנורה במעשה מקשה גם אחר שהשתמשו בה:

ה) קח את הלויים וגו'. פרש"י קחם בדברים, ונראה שנתכוין לומר שיבדילם מישראל ולעשות להם מחנה לזיה לצד הצורך בטהרתם יותר מבני ישראל, והעד מה שגמר אומר **וטהרת אותם**, הרי שבצורכי טהרה הכתוב מדבר:

ו) ואתנה את הלויים נתונים לאהרן וגו'. כפל לומר תיבת נתונים, יכוין לחייב המקבל לקבל המתנה, שלא לומר אי אפשר לקבל מתנה זו, והגם שבמשפטי איש לחבירו יכול למאן כל עוד שלא הגיעה לידי ולא זכה בה, כאן מחייבם לקבל מתנה זו הגם שיש להם צד למאן במתנה זו, כי באמצעות זה יאסר על הכהנים עבודת הלויים ויתחייבו מיתה עליה כאומרם ז"ל בספרי (לקמן יח ג') וז"ל גם הם גם אתם אתם בשלהם והם בשלכם במיתה. והגם שהרמב"ם בפרק ג' מהלכות כלי המקדש כתב וזה לשונו לויים שעבדו עבודת הכהנים וכו' חייבים מיתה בידי שמים אבל הכהן שעבד עבודת הלוי אינו

במיתה אלא בלא תעשה עד כאן. על כל פנים ישנו לעונש ונגרע מעבודתם בעבודת הקודש. ולטעם זה יש מקום למאן, לזה כפל לומר נתונים בעל כרחך:

מתוך בני ישראל. אמר הכתוב ה' פעמים בני ישראל בפסוק זה ללא צורך, רז"ל דרשו (ויק"ר פ"ב) שהוא מראה החיבה כפל זכרון שמותם ה' פעמים בפסוק א' כנגד ה' חומשי תורה, והוא דרך דרש. ולפי פשט הכתוב נראה כי בדיוק נאמרו הזכרות בני ישראל. ואמרו **מתוך בני ישראל** יכוין אל הכללות וכמאמר הקודם קח את הלויים מתוך בני ישראל, ואמרו לעבוד **עבודת בני ישראל** יכוין אל הבכורות שעבודה זו שלהם היתה והלויים עובדים עבודתם, ולזה הוצרך לומר בני ישראל ולא אמר עבודתם שאז היתה נאבדת הכוונה אשר כיוון לה הכתוב. ואמרו **ולכפר על בני ישראל** חוזר אל הכללות, וחש לומר לכפר עליהם שאז תהיה הכוונה שחוזר אל הקודם שהם הבכורות לבד, לזה נאמר בני ישראל לומר שעל הכללות הוא אומר, ואמרו **ולא יהיה בבני ישראל וגו'** ולא אמר ולא יהיה בכם נגף, נתחכם להודיע כי אמרו ולכפר וגו' ולא יהיה בכם נגף אין אחת גזרת חברתה על זה הדרך לכפר וגו' כדי שלא יהיה בהם נגף, אלא הם ב' הדרגות הטובה על זה הדרך לכפר על נפשותיכם מתחלואי הנפש המסובבים מהחטאים, ועוד לא יהיה בבני ישראל נגף בגשתם, וכוונה זו מובנת ממה שאמר בבני ישראל שזה יגיד הבדל המאמר שאינו קשור למעלה. ואמרו **בגשת בני ישראל** נתכוון לומר שהגם שלא יגשו אלא היחידים על כל בני ישראל יקצוף על הדבר, ומצינו כיצא בזה שיקצוף ה' על הכללות בשביל הפרט, וצא ולמד מעדת קורח מאמר ה' שם (ט"ז כ"א) הבדלו מתוך העדה וגו' והוצרך משה להתפלל לה' על הדבר, וע"ש הטעם:

כך יעש וגו' וכל עדת וגו' כן עשו להם בני ישראל. יש להעיר למה כפל לומר כן עשו, עוד שינה שהתחיל לומר **כל עדת** וגמר **אמרו בני ישראל**. ונראה שנתכוין בכפל כן עשו בני ישראל על הבכורות, ובא להחזיק טובה לבכורות יותר שהגם שנטלו מקומן בעבודת בית אלהינו עשו ככל אשר צוה ה', הגם כי כפי הטבע אנושי יכאיב לבם ולא ידקדקו עשות ככל פרטי המצוה, ולזה שינה במאמרו מלשון שהתחיל לדבר בו כל עדת בני ישראל ואמר **בני ישראל**, כי לא על כלן מדבר הכתוב כאן אלא על פרט א' כאמור:

במדבר פרק ט

א **בשנה השנית וגו'.** צריך לדעת למה שינה הכתוב סדר הרגיל להקדים זכרון החודש ואחר כך זכרון השנה, שכן תמצא בתחלת הספר שאמר באחד לחדש השני בשנה השנית. גם כי בסדר זה שכתב נתחייב הכתוב להפסיק באמצע זכרון הזמן במאמר **לצאתם מארץ מצרים** מה שלא היה עושה כן אם היה מקדים זכרון החודש ואחר כך זכרון השנה שאז יאמר לצאתם מארץ מצרים אחרי כן, עוד יש להעיר למה נשתנית פרשה זו שלא נאמר בה דבר אל בני ישראל ככל התורה כולה. אכן יתבאר בהעיר עוד אמרו **ויעשו** בתוספת ו' בתחלת ענין, עוד קשה למה הוצרך ה' לצוות בני ישראל על הפסח והלא כבר צוה כאמור בפרשת בא אל פרעה, והיה נראה לומר לזה כי חש הכתוב לומר שאין מצות פסח אלא בארץ מצרים ובבואם אל ארץ נושבת ולא במדבר, לזה בא לומר **במדבר ויעשו בני ישראל את הפסח**, וזה דבר רחוק:

ונראה כי כוונת הכתוב היא לצד שאמרה תורה (שמות יב) כל בן נכר לא יאכל בו, ותניא במכילתא וזה לשונם כל בן נכר אחד ישראל מומר ואחד גוי במשמע עד כאן לשונם. ולצד שמצינו שישראל עשו העגל וכו' ואמרו ז"ל (חולין ה.) כל המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה כולה ויאמר עליו בן נכר, מעתה יש מקום לדון בישראל שאינם יכולין לעשות הפסח, והגם שנתרצה ה' למשה בתפלותיו ובמשפטיו אשר עשה בישראל, עם כל זה עודם לא נתבשרו שנתכפר עון העגל ויש ספק בדבר, לזה בא הקדוש ברוך הוא ונתן רשות ואמר להם **ויעשו בני ישראל את הפסח**, ודקדק לומר **ויעשו** לומר מלבד מה שהובטחו שניחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות עוד להם שהוכשרו להיות ראויים לעשות הפסח, ומעתה באנו להשכיל להטיב שינוי הקדמת זכרון השנה, כי כיון שכל עצמו לא בא המאמר כאן אלא להכשירם לעשות הפסח לזה פתח דבריו הזכיר **שנה השנית** להשכיל סובב המאמר שהוא לצד שהיה זה אחר מעשה העגל מה שאין הדבר מושכל בהזכרת זמן החודש שאינו מסתיים בזה הערת הדבר, ולזה לא אמר דבר אל בני ישראל שלא בא לצוות לזה אלא לרשיון ודי בהודעת המשפט למשה שכן הוא הדין, ואולי לפי מה שאמרו בפסחים (ו:) שמאמר זה היה בראש חודש נזכר לומר כי זה המאמר היה קודם ירידת שכינה למשכן ביום ר"ח ניסן והקדים ה' מאמר זה לבשרם שכשרים הם לעשות פסח ואחר ירדה שכינה, ולזה תמצא שאמר בסמוך אחרי זה **וביום הקים את המשכן כסה הענן**:

ויהי אנשים וגו'. צריך לדעת למה אמר לשון יחיד על הרבים, ועוד למה הוצרך לומר **ולא יכלו** לעשות הפסח אחר שהודיע שהיו טמאים, ואולי כי לצד שצוה ה' מראש חדש על הפסח כמו שפירשו בפסחים דף ו' שמאמר ויעשו בני ישראל את הפסח ה' בראש חודש ניסן, ומן הראוי היה להם להשתמר מטומאה, ותבא הסברה להטיל בהם דופי אשר לא שמרו את מצות ה' ונטמאו ולא חששו למצות פסח, תלמוד לומר **ויהי לשון יחיד** לומר כי לא היה אלא ענין טומאה אחת אשר נטמאו האנשים בה, וענין טומאה זה עצמו לא היה בידם להשתמר ממנו ובעל כורחם היו נטמאים כמאמרם ז"ל (סוכה כה:): בין לר' יוסי הגלילי שאמר נושאי ארונו של יוסף היו, בין לרבי עקיבא, בין לר' יצחק שאמר טמאי מת מצוה היו צריכין ליטמא הגם שידעו שטומאתם נמשכת עד ארבעה עשר, והוא מה שרמז מאמר **ולא יכלו** לעשות הפסח לומר שלא יכלו לשמור עצמן מהטומאה לעשות הפסח, ואומר **ביום ההוא**, כבר דקדקו רז"ל (פסחים צ:): למר כדעתו ולמר כדעתו, עוד ירצה באומר לשון יחיד לומר כי לצד שהיו יחידים הוא שלא יכלו לעשות הפסח, אבל אם היו צבור היו יכולין לעשות הפסח כי בא בטומאה, שוב ראיתי בספרי מרז"ל שדייקו כן:

לנפש אדם. אומר לנפש אדם לומר אבל לטמא שרץ יכולין הם, על פי דבריהם ז"ל (שם) שאמרו שוחטין וזורקין על טמא שרץ וטובל ואוכל פסחו לערב, אבל טמא מת הגם שחל שביעי שלו ביום י"ד אין שוחטין עליו, והוא אומר ביום ההוא ואמר ר' יצחק וזה לשונו שחל שביעי שלהם בערב הפסח כתיב ביום ההוא הוא שאינם יכולין אבל ביום שלאחריו היו יכולין, וגם לסברת האומר ביום ההוא נטמאו ישנו לפירושינו במאמר לנפש אדם לומר שאם היה שרץ שוחטין עליו:

ויקרב לפני משה וגו'. טעם קרבתם לפני משה ואהרן, לפי פשט הכתוב כדי שתבא ההוראה ממשה תיכף ומיד לכהן להקריב את קרבניהם אם כן יורה, ורז"ל במסכת בבא בתרא פרק יש נוחלין דף קי"ט אמרו וזה לשונם אפשר עמדו לפני משה ולא אמר וכו', אלא סרם המקרא ודרשהו דברי ר' יאשיהו אבא חנן משום רבי אליעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ובאו וכו' ע"כ, ואמרו בגמרא וזה לשונם במאי קא מפליגי מר סבר חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ומר סבר אין חולקין, והלכתא חולקין, והלכתא אין חולקין ולא קשיא הא דפליגי ליה רביה יקרא, הא דלא פליגי ליה רביה יקרא עד כאן לשונם. הנה ממה שאמרו הלכתא חולקין והלכתא אין חולקין והעמידו אומרם הלכתא חולקין בדפליגי ליה רביה יקרא והלכתא אין חולקין בדלא פליגי ליה רביה יקרא הדברים מוכיחים שחולקין רבי יאשיהו ואבא חנן בקצוות מר סבר חולקין אפילו אין רבו חולק לו כבוד ומר סבר אין חולקין אפילו חולק לו רבו כבוד שבזה יוצדק לומר הלכתא וכו' והלכתא וכו' מכלל דפליגי:

ויש לנו לחקור זאת מנין לו לש"ס להעמיד מחלוקת זו שחולקין בקצוות, ומה גם היות הפך הכלל שאנו אומרים שאין להעמיד מחלוקת רז"ל בקצוות, ואם לצד שלא נודע מחלוקתם אם בשחולק וכו' אם בשאין חולק וכו' אין הכרע לומר שאין חולקין אלא בשאין חולק לו רבו וכו' אבל כשחולק לו רבו וכו' מודים שחולקין או נלך לצד זה שאין חולקין התנאים אלא כשחולק לו רבו וכו' אבל כשאין רבו חולק מודים שאין חולקים לו כבוד ואשר על כן העמיד הש"ס מחלוקת בקצוות, זה דוחק, שהיה לו להש"ס לעמוד על משמעות דברי התנאים קודם כמנהג הש"ס ויגלה מחלוקתם ואחר כך יאמר הלכתא וכו':

והיה נראה לומר כי הש"ס דייק שחולקין בקצוות מתוך מחלוקתם ממה שחולקין, כי בשלמא אי אמרינן שחולקין בקצוות שפיר אלא אם אינם חולקין אלא בחלוקה אחת ושונים בחברתה למה פליגי תנא על דברי חבריו כיון שיכול להעמיד דבריו בחלוקה שיודה בה הוא, גם זה אינו מספיק, כי זה הטעם צודק בדברי אבא חנן שחולק בקצוות אפילו דלא פליגי לו רביה יקרא, אבל רבי יאשיהו מי יאמר שסובר אין חולקין אפילו פליגי ליה רביה יקרא, ועוד גם על החולק אני דן מי גילה לו שת"ק בכל הקצוות הוא אומר:

אכן הטעם הוא כי ממה שהוצרך רבי יאשיהו לסרס המקרא ולדורשו והוא היפך פשט הכתוב הרי זה מגיד כי לא מצא לו דרך להעמידו בלא סירוס, ואם היה סובר רבי יאשיהו שחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב היה לו להניח הכתוב כפשוטו ולהעמידו כשחולק לו רבו כבוד, ויוצדקו הדברים בהאיש משה רבינו עליו השלום שהיה עניו מאד שהיה חולק כבוד לאהרן אחיו ומה גם שהיה גדול ממנו, עוד מצאנוהו שהיה חולק לו כבוד כאמרם ז"ל (מכילתא פרשת בא יב) שאמרו כשהיו עומדים לפני פרעה משה חולק כבוד לאהרן שיקדים בדיבור ואהרן למשה והיה הדיבור יוצא מבין שניהם, הנה הוא חולק לו כבוד:

וממה שסרס המקרא גילה דעתו שסובר שאין חולקין וכו' אפילו חולק לו רבו כבוד, וממה שמצינו שנחלקו גם כן בענין בנות צלפחד דכתיב ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר וגו', וזה לשונם אפשר

עמדו לפני משה וכו' ולפני אלעזר ולא אמר וכו' ויעמדו לפני הנשיאים בעדה והעדה וכו' אלא סרס המקרא ודרשהו דברי רבי יאשיה אבא חנן אומר משום רבי אליעזר בבית המדרש היו יושבים וכו', ומביא הש"ס הענין עצמו שהבאנו למעלה, והנה ממה שראינו שחלק אבא חנן בעמידת בנות צלפחד לפני הנשיאים והעדה מן הסתם לא היו הנשיאים חולקין כבוד לכל העדה ואין צריך לומר משה מלך ישראל ואף על פי כן אמר אבא חנן שחלקו להם כבוד הא למדת שסובר שחולקין כבוד אפילו אין רבו חולק לו כבוד, ומעתה הרווחנו טעם נכון למה נחלקו ב' פעמים ר' יאשיה ואבא חנן:

[ז] **למה נגרע וגו'.** צריך לדעת טענת האנשים במאמר למה נגרע, הלא טעמם בפיהם יענו אנחנו טמאים, ומה מבקשים ליתן להם תורה חדשה. ואולי כי לצד שנטמאו ברשותו יתברך בין למאן דאמר טמאי מת מצוה בין למאן דאמר נושאי ארונו של יוסף חשבו כי ידין ה' אותם כטהורים, וכשם שמצינו (פסחים עז.) שיתרצה ה' עשות הפסח בטומאה בציבור, לזה טענו **למה נגרע**, וכי בשביל שעשו מצוה יהיו נגרעים מקרבן פסח, או ירצה לומר שיעשו לפסח תשלומין כחגיגה שיש לה תשלומין כל ז' שאמרו (חגיגה ט.) חוגג והולך כל הרגל, כמו כן יצו ה' להם שיעשו פסח למחר, והוא מאמר **במועדו** שהוא מועד הפסח:

ואולי כי לזה דקדק הכתוב לומר **ביום ההוא** פירוש לדברי האומר יום ז' של טומאתם היה לזה באו ביום ההוא כדי שיאמר להם לעשותו תשלומין למחר:

ולדרך זה אנו מרויחים טעם שה' אמר מצוה זו של פסח שני אחר ששאלו האנשים ההמה, לומר שהגם שיהיו טהורים בתוך ימי הפסח כנדון שלפנינו אף על פי כן אין לו תשלומין לעשותו בז' ימי הפסח כחגיגה אלא בחודש הב'. עוד ירצה אומר **למה נגרע** פירוש כיון שהיה יום ז' לטומאתם טוענים שיכולין לשחוט עליהם פסחיהם כדרך ששוחטין וזורקין על טמא שרץ כיון שהם נטהרים לערב ואין להם טומאה אלא ביום ההוא, והוא מאמר **ביום ההוא**, ורז"ל אמרו עניינים אחרים, ואלו ואלו דברי אלהים חיים:

[ג] **והאיש אשר הוא טהור וגו'.** צריך לדעת למה לא כתב עונש המבטל פסח בזמנו עד עתה ולא כשכתב מצות הפסח, ולפי מה שנחלקו בענין זה (פסחים צג.) וזה לשונם תנו רבנן חייב על הראשון וחייב על הב' דברי רבי, רבי נתן אומר חייב על הראשון ופטור על הב', רבי חנינא בן עקיבא אומר אף על הראשון אינו חייב אלא אם כן לא עשה הב', ואמרו שם בפסחים ושלשתם מקרא א' דרשו יעיין שם, מעתה לכל אחת מהסברות הניח הכתוב לומר עד כאן לכל א' מהסברות כדרכו, מה שלא היינו שומעין כן אם היה מצוה במקומו:

[ד] **וכי יגור.** אמר בתוספת ו', נתכוון בזה להטיל על ישראל משפט הגרים לבל יזלזלו במצות, ולזה אמר **וכי יגור** מוסיף על ענין ראשון, ומה ענין ראשון לבני ישראל גם זה לישראל:

ועשה וגו'. צריך לדעת למה כתב ועשה בתוספת ו' בתחלת ענין. עוד למה הוצרך לחזור לומר **כן יעשה**, והיה נראה לומר שבא לשלול גר תושב ולזה אמר **וכי יגור אתכם גר** ויהיה מאותם שעושים פסח דהיינו גר שמקיים התורה על זה אני מצוך כחקת הפסח וגו' כן יעשה, ואין פירוש זה מספיק כי מובן הוא הדבר שאינו מדבר אלא בגר גמור, ויתבאר על פי דבריהם ז"ל בספרי (כאן) וזה לשונם רשב"א אומר הרי שנתגייר בין ב' פסחים שומע אני יעשה ב' תלמוד לומר ולאזרח, מה אזרח שלא עשה וכו' ע"כ, והוא מאמר הכתוב ועשה בתוספת ו' לומר אם היה בן מעשה הראשון אז יתחייב לעשות ב' כשלא הוכשר, וכפי זה אומרו **ועשה** תנאי הוא **אז הוא כחקת הפסח** וגו' יעשה, פירוש חקת הפסח הוא שישנו גם כן בתשלומין, אבל אם אינו בפסח אחד אינו בפסח ב':

עוד נראה לפרש בהעיר עוד למה פרט הכתוב הגר במצוה זו מכל המצות, והגם שאמרו ז"ל (ספרי) וזה לשונם אין לי אלא פסח שהשוה הגר לאזרח כל המצות שבתורה מנין תלמוד לומר חקה אחת וגו' עד כאן. עם כל זה למה לא בחר לפרט אלא במצות פסח. אכן לצד שיש מקום לומר שאין הגר חייב בפסח לפי שלא היה לא הוא ולא אבותיו במצרים ואין מקום למעשה פסח אצלם כי לא פסח ה' על בתיהם במצרים, וזה דומה למאמרם ז"ל שאמרו (ביכורים פ"א) גר מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר וכו' כמו כן הדבר הזה, לזה חידש הכתוב דין זה כאן ואמר **וכי יגור אתכם גר** ועשה פסח הוסיף בו תוספת פירוש שהגם שאינו מהיוצאים ממצרים אף על פי כן מלבד שצריך לעשות כל המצות ואף גם זאת ועשה פסח וגו':

ודקדק לומר **אתכם** לומר שהגם שאתם רואים זה חדש מקרוב בא עם כל זה אתכם הוא כאחד ממנו, ויצאיתנו ממצרים היתה גאולת עולם גם לנפש הגר, הגם שלא היה בנגלה היה בנסתר, כי שורש הקדושה אחד הוא וכשהיו אבותינו במצרים היתה כללות הקדושה טבועה בטומאת מצרים ואם חס ושלום ה' כללות הקדושה נטבע אין תרופה לענפים כי הכל הולך אחר העיקר והצלת העיקר נוגעת גם לענפים, ואמר **כחקת הפסח**, חש הכתוב שיאמר האומר הן האמת כי עשה יעשה כל משפטי פסח אבל דברים שהם ממש דברי שקר כמו שתאמר להגיד עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאונו וגו' וכדומה עדיין דן אנכי כי לא ישעו בדברי שקר, תלמוד לומר כחקת הפסח כי יכול יוכל דבר כדברים האלה כי היה היה גם הוא במצרים בבחינת השרשים, ועיין מה שפירשתי בפסוק (שמות כג) ואתם ידעתם את נפש הגר, ואמרו **כן יעשה** בא לחובה שלא תאמר שלא בא הכתוב אלא לרשות שיכול לומר כן תלמוד לומר כן יעשה חובה, ומאמר **חקה אחת** בא להשוות כל התורה כולה:

[זז] **ולפי העלות**. אמר ו' בתחלת ענין, לומר כי ענין הענין אשר על המשכן היה משמש ב' דברים, אחד הוא למכסה על האהל לכבוד ולתפארת, והוא מאמר **כסה הענז את המשכז לאהל על העדות**, והוסיף עוד ואמר **ולפי** וגו' פירוש ועוד היה הענין לצורך זה שלפי העלותו יסעו בני ישראל כדי שידעו זמן הנסיעה וזמן החניה:

ואחרי כן יסעו וגו'. צריך לדעת מה הוא אומרו **ואחרי כן** וגו' שהיה צריך לעשות גזירה במאמר על זה הדרך ולפי העלות וגו' יסעו כשיעור מאמר הסמוך ובמקום אשר ישכון וגו' שם יחנו. ונראה שאם היה אומר אחרי כן יסעו היה נשמע שזה הוא גזרת הכתוב, ולא כן הוא הכוונה, אלא שהגזירה הוא במאמר הבא אחר כך **על פי ה'** וגו', וזה הוא שיעור הכתוב **ולפי העלות** וגו' ואחרי כן הוא שיהיו נוסעים וגו' וכיון שכן **על פי ה'** וגו' הרי הם נוסעים על פי ה'. עוד נתכוון לומר בדרך זה שזולת כן אם היה אומר אחרי כן יסעו היתה הגזירה בתיבת אחרי כן והיה המשמעות שלא היו נוסעים קודם אלא אחרי כן ואין בנשמע שהיו על כל פנים נוסעים כשהיה נוסע הענין, לזה אמר **ואחרי כן** כדי שתהיה נרדפת למעלה ותבא הגזירה במאמר יסעו בני ישראל, כאלו אמר ולפי העלות וגו' יסעו, ואם היה אומר בסדר זה ולפי העלות וגו' יסעו, אז ה' נשמע שבעלותו הוא שמתחייבים ליסע, ואין במובן שאם ירצו ליסע שתמנעם מניעת עליית הענין, לזה אמר ולפי העלות וגו' ואחרי כן לומר ולא קודם:

[חח] **על פי ה' יסעו בני ישראל וגו'**. והענין יגיד אשר פי ה' יקבנו:

כל ימי וגו' ובהאריך וגו'. בא הכתוב לסדר כל בחינות הנהגות הענין, וללמד שבחן של ישראל שהיו חפצים באשר יחפוץ ה', והתחיל בענין אריכות זמן החניה ואמר **כל ימי אשר ישכון הענין יחנו** פירוש יחנו יחפצו לחנות, ולזה לא אמר חנו בני ישראל שיהיה נשמע שעשו לצד ההכרח מהמנהיג, והוסיף לומר **ובהאריך וגו'** לומר שאפילו יאריך כל כך ימים רבים אף על פי כן יחנו, ואמרו **ושמרו** וגו' לומר כי מלבד שהיו חונים כל זמן וכו' עוד מודיע כי לא היו עושים הדבר לצד שהיו חפצים בשבת ולא בהילוך אלא לצד שמירת דבר ה', והוא אומרו **ושמרו** וגו' הגם שהם ימים רבים, ואמרו **ולא יסעו** ולא אמר ולא נסעו, לשלול בחינת החושב כאלו אמר ולא יחפצו ליסע:

[כז] **ויש אשר וגו' ימים מספר**. גם זה מספר בשבח ישראל שהגם שלא יחנו למוש אלא ימים מועטים יסעו בהעלות הענין, ואמר **על פי ה' יחנו**, ואין שייכות לזכרון שניהם אלא למסע, נתכוון להשוות הנסיעה לחניה לומר כשם שעל פי ה' יחנו ברצון והשלמת דעת לנוח מהדרך כמו כן ברצון השלם היו נוסעים הגם שהיו נוחים זמן מועט. וראיתי שתרגם יונתן בן עוזיאל ימים מספר שבעת יומין, ולפי דבריו ז"ל אין מקום לדברינו לומר שבא לשבח ישראל כי יש במשך ז' ימים לנוח מן הדרך, ולדבריו ז"ל יתבאר הכתוב על זה הדרך שבא לומר שבין בפרק החניה ובין בפרק הנסיעה הגם שהיה להם הרצון לא היו עושים הדבר אלא לצד היות הדבר מאמרו יתברך, והוא אומרו **על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו**:

[כא] **ויש אשר וגו' מערב עד בקר וגו'**. מכאן ואילך בא הכתוב להודיע ההדרגות שהיו בשינוי חנייתם, והתחיל מזמן חניית לילה, והוא אומרו **מערב עד בקר**, ואמר סמוך לה זמן חניית יום ולילה כאמרו **יומם ולילה**, ואמר סמוך לה זמן ב' ימים כאמרו **יומים**, וסמוך לה **חודש**, וסמוך לה **ימים** שהוא שנה, והודעה בזה אינו כהודעה בפסוקים הקודמין פסוק ובהאריך ופסוק ויש אשר וגו' ימים מספר, שאם כן לא היה לו להקדים זכרון ימים מספר לזכרון ערב עד בקר, ואין לומר כי שני פסוקים ובהאריך ויש וגו' ימים מספר הם זכרון דרך כלל מה שפרט אחר כך, שהרי אין בכלל מה שבפרט שהוא מערב עד בקר ויומם ולילה. אלא ודאי כי ב' כתובים הראשונים יגידו ענין אחד כמו שכתבנו, וג' כתובים האחרונים יגידו הדרגות שינויי העכבה שהיו משתנים מגדר לילה אחת לגדר שנה אחת,

והטעם בזה לפי מאמר אנשי אמת שטעם העברתם במדבר הוא לברר ניצוצי הקדושה השבויות ביד שוכן מדבר ציה, אשר על כן היודע נסתרות היה משער שיעור אשר יספיק לברור במקום ההוא אם מעט ואם הרבה והיו מתעכבים כפי הצורך, גם לא היו חונים אלא במקום שיש לברר ולא במקום שיספיק בו הברור במשך זמן הילוכם בו:

כב **בהאריך הענן וגו'.** פירוש יספר כאן בשבח ישראל שאפילו כל כך נתעכב הענן שנה אחת יחנו ברצונם, **ובהעלותו** אפילו לא יתעכב אלא מערב עד בקר ונעלה הענן נוסעים, והשוה הכתוב שניהם רצון הנסיעה שהיתה להם בשלא היה מתעכב אלא לילה אחת לרצון שהיה להם לנסוע אחר שנה אחת כי ודאי יחפצו ליסע, והשוה הכתוב רצון שהיה להם בנסיעה אחר שנה אחת לנסיעה אחר לילה אחת לחנייתם שלא היו קצים בעכבת החנייה לצד הזמן שלא היה כל כך ארוך כמו כן בחנייתם שנה אחת, וגמר אומר הטעם, **על פי ה'** שלא היו חפצים אלא לעשות מאמר ה', ואומרו שמרו **את משמרת ה'** פירוש היו ממתנינים כשיעור אשר ימתין ה' ליסע אם מעט ואם הרבה:

ואם תאמר אם כן למה הוצרך להקדים ב' פסוקים ראשונים פסוק **ובהאריך** ופסוק **ויש אשר יהיה וגו'**, אם להגיד שבחן של ישראל הנה הוא ביתר שבח בגמרון של דברים כמו שפירשנו. הנה אם לא קדם מאמר **ובהאריך** הענן על המשכן וגו' **ויש וגו'** לא היינו מפרשים במאמר **ובהאריך** על המשכן וגו' על פי ה' וגו' כדרך שפירשתי, אלא היינו אומרים שהיו ממתנינים בזמן הארוך והיו נוסעים בזמן המועט ולא אחרו ולא קדמו, אבל ידיעת הרצון השלם כדרך שפירשתי לא היינו יודעים, אלא אחר שהקדים שלא קדמו ולא אחרו בפסוקים הראשונים כדרך שפירשנו שאפילו כחושב לא חשבו להקדים ולאחר, בא הכתוב והעירנו בגומרון של דברים להבין מה שפירשנו בהם, ומה שאמר עוד **על פי ה' ביד משה**, רז"ל כבר דרשו (ספרי ח"א פ"ד) שהיה הענן מתעגל ולא היה מזדקף עד שהיה משה אומר קומה ה' וגו':

במדבר פרק י:

בב **עשה לך וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לחצוצרות למסע המחנות הלא עיני כל ישראל על הענן וכשיראוהו נוסע נוסעים, ואולי כי לצד שלא היו נוסעים יחד אלא יקדים דגל יהודה ואחריו בני גרשון נושאי המשכן ואחריו דגל ראובן וכו', לזה היה צריך לחצוצרות כדי שכל אחד ידע הזמן בדיוק שיסע בו בזה אחר זה. עוד נראה בדקדוק עוד אומרו תיבת **לך** שלא היה צריך לומר, ויתבאר ע"פ דבריהם ז"ל שכתבנו בסמוך שלא היה מזדקף הענן עד שהיה משה אומר לו קומה וגו' והיה הדבר תלוי ביד משה. ומעתה נוכל לומר גם כן שיצו ה' שכמו כן תהיה נסיעת ישראל על פי משה לכבודו של משה, כדרך שחלק לו כבוד למסע הענן שלא יסע עד שיאמר לו קומה, והוא מה שרמז במאמר **לך** פירוש לרשותך ולמאמריך, ורז"ל דרשו (ספרי כאן) עשה לך משלך, גם דרשו (במד"ר פט"ו) לך אתה משמש ולא אחר יכול להשתמש בהם, וע' פנים לתורה:

בג **ותקעתם תרועה שנית.** ולא היה מספיק בתקיעה אחת לכלן כדרך שתוקע למערב וצפון תקיעה אחת לשניהם כאומרם בספרי, (ח"ב ע"ג) הטעם לצד שהיו מורידים המשכן ונוסעים בני גרשון קודם שיסעו דגל בני ראובן תימנה, לזה צריך תקיעה בפני עצמה אחר נסיעת המשכן:

בד **בשנה השנית בחודש וגו'.** הקדים זכרון השנה לזכרון החודש, כדי להסמיך מאמר נעלה הענן למאמר בעשרים לחודש, כי כן הוא יופי שיעור הדיבור:

כט **נוסעים אנחנו וגו'.** צריך לדעת למה הוצרך לומר זה הלא ידוע היה הדבר להם, ורז"ל הרגישו מזה ואמרו (ספרי כאן) שנתכוין במאמר זה לומר שלא נשאר להם אלא נסיעה אחת ויגיעו למחוז חפצם, ויתבאר עוד הכתוב בהעיר במאמר **אותו אתן לכם** שלא היה לו לומר תיבת אותו. אכן לצד שלא הבטיח ה' בהבטחותיו לאבותינו לתת לנו אלא ארץ כנען ולא ארץ סיחון ועוג, וכמאמרם ז"ל (ספרי ח"ב רצ"ט) וכתבנוהו למעלה (ז' מ"ב), ולצד שהיו אז נוסעים לארץ סיחון ועוג אמר לחובב נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן גם כן לכם הגם שלא נתנו לאבותינו יתן אותו לנו, כי ידע בנבואה מה שעתיד להיות, והגם שאמרו בספרי (שם) וזה לשונם פרט לארץ סיחון ועוג שנטלתם מעצמיכם ע"כ, אף על פי כן הסכים ה' ונתנה להם. עוד נתכוון במאמר **אותו אתן לכם** רמז כי ארץ סיחון ועוג יתנם ה' להם בכינוי לרמוז גם אל משה כי הוא לכדה והורישה לב' המטות וחצי המטה, ודקדק לומר אותו למעט ארץ כנען כי לא למשה יתננה אלא ליהושע:

לכה אתנו והטבנו לך וגו'. כוונת הדברים הוא לצד שאמרו ז"ל (ספרי ח"א קל"ב) ארץ ישראל נתחלקה לשבטים ולא לגרים, ומעתה אין מקום לתת חלק ונחלה לבני חובב תוך ישראל זולת בדרך מתנה מחלקם, ולזה כשבא משה להבטיחו דקדק לומר לו **והטבנו לך** פירוש מחלק ישראל יתנו לו בתורת הטבה, ולצד שחש משה שלא יחפצו במאמר משה מה' סיבות אשר יסובבו מהדבר, ג' יסובבו מבחינת המתנה, וב' מבחינת ההבטחה ג' מבחינת המתנה, א' לצד שיתבייש הנשפע מהמשפיע על דרך אומרם (ירושלמי ערלה פ"א ה"ג) מאן דאכיל דלאו דיליה וכו', ב' לצד שיתמעט כבוד המקבל מתנה בעיני הנותן ולא יהיה עומד בעיניו בכבוד הראשון, ג' לצד המעטת המתנה בערך אדם גדול תהיה לו לחרפה וימאס מציאותה מהעדרה. ב' מבחינת ההבטחה, א' מצד שיש לחוש שינחם מדברו הטוב אשר דיבר לעשות, או מצד צרות עין כי תרע עינו מתת מטובו, או כי יתמעט אהבת המובטח ממנו בלב, והב' לצד שלא תשיג ידו עשות, וכמאמר רז"ל (ויק"ר פכ"ו) בפסוק אמרות ה' אמרות שהורות, ולזה נתחכם משה בנועם דבריו והסיר כל הה' חששות הנזכרים:

ופתח דבריו האירו במאמר **לכה אתנו והטבנו וגו'** פירוש בעד הליכתך עמנו הטבנו לך, ומעתה ההטבה אינה בחנם ויכול לתבוע ולהוציא בדיינים, ובדרך זה הוסר מיחוש הבושה דמאן דאכיל דלאו דיליה, גם מיחוש המעטת בכבודו לצד שנהנה ממנו, גם מיחוש ביטול ההבטחה כי יתנחם שהרי אינו הולך עמם ועוזב ארצו ונחלתו אלא בתנאי זה, ואומרו **והטבנו לך** כאן פירוש שיעור ההטבה שיהיה חלק בני חובב מובחר וטוב מכל חלק עם בני ישראל שיתנו לו חלק המובחר, וכן אמרו רז"ל (ספרי כאן) שנתנו לו דושנה של יריחו. ואומרו **כי ה' דבר טוב** בזה סתר ב' המיחושים שנשארו מהמיחושים שרשמנו והם המעטת ההטבה ומניעת השג יד לקיים הבטחון, כי ה' דבר טוב וטובת ה' מופלאת היא, ולשיעור זה תהיה ההטבה גדולת הערך וראויה להתכבד, גם חזקה ובריאה ואין בה חזרה כי ה' לא איש הוא וגו' ויתנחם ובפרט מדברו הטוב, כי דוקא על הרעה הוא שניחם דכתיב (שמות לב) וינחם ה' על הרעה, ודקדק לומר על ישראל לתוספת חיזוק הטוב לצד שהוא לישראל ולא לאומות העולם ולא ינחם על הטובה להם:

{ל} כי אם אל ארצי וגו' אלך. צריך לדעת למה הוצרך לומר תיבת **אלך** והלא מובן הוא מאומרו לא אלך כי אם וגו'. יתבאר על דרך אומרם ז"ל (מכילתא יתרו) וזה לשונם וישלח משה את חותנו ר' יהושע אומר שלחו מכבודו של עולם, ר"א המודעי אומר אמר לו כלום הנר מהנה אלא במקום החושך מה אני מהנה בין חמה ולבנה אלא אני הולך לארצי ומגייר כל בני מדינה ואביאם ללמוד וכו' יכול הלך ולא עשה כן הרי אומר (שופטים א) ובני קני וגו', מתוך דבריהם משמע שרבי יהושע סובר שיתרו לא נתגייר ושלחו משה מכבודו של עולם, ולר"א נתגייר, ולדברי שניהם יתיישב יתור **אלך** על נכון, לר' יהושע נתכוון לומר על זה הדרך **לא אלך כי אם אל ארצי** ולא לטעם חביבות ארצי לבד אבל זולת זה הייתי יושב, לא כן הוא אלא אלך על כל פנים, ולסברת ר"א על זה הדרך **לא אלך** פירוש לחלוטין בהליכה זו **כי אם אל ארצי ואל מולדתי** פירוש אל אשר יאות לבני ארצי ומולדתי אלך לגיירם ולשוב, וכפל לומר ארצי ומולדתי לומר אם אמצא מקום אגיייר כל בני מדינתי ולפחות בני מולדתי:

{לא} אל נא תעזוב אותנו וגו'. לדברי ר"א יתבאר על זה הדרך שמבקש ממנו שלא ילך אפילו לפי שעה הגם שדעתו לחזור, והוא מה שרמז בתיבת נא, וכנגד טענת שרגא בטיהרא שלא קבלה ממנו אמר הטעם **כי על כן ידעת חנותנו במדבר** ועל ידך האירו דרכינו בעצתך דכתיב (שמות יח) ואתה תחזה מכל העם וגו' והסכים ה' על עצתך וכתוב ויבחר משה וגו' אם כן יכול אתה להאיר אפילו לפני חמה ולבנה, ולדברי ר' יהושע יתבאר על זה הדרך **אל נא** פירוש אין נכון עתה לעזוב אותנו, והטעם **כי על כן ידעת וגו'**, פירוש בשלמא אם לא באת אצלינו כל עיקר אין אני חושש לך אבל עתה שבאת וידעת חנותנו במדבר פירוש לצד שישאל מן ישראל מן אדם יודע מקומם כמאמרם ז"ל (במד"ד פי"ט ר"ה ג.) בפסוק כי גוע אהרן וגו' וישמע הכנעני כי בא ישראל וגו', ואמרו רז"ל כי לצד שנסתלקו ענני כבוד הוכר מקומן של ישראל, אמור מעתה קודם לכן לא נודע תחנותם וחובב הודיעו ה' חנותם של ישראל, ועוד לו שהסכים ה' למה שהאיר עיניהם בעצתו, והוא אומרו **והיית לנו וגו'**, ואין נכון לעזוב אותם אחר כל זה, כי יש בזה חילול ה', כי יאמרו שעמד על אמונתם והחשיבוהו כל כך ועזב אותם אין זה אלא שלא הוצדקו אצלו מופתי האמונה ואין נכון עשות כן, וכשלא קבל גרשו משה מכבודו של עולם:

{לב} והיה כי תלך וגו' והיה וגו'. צריך לדעת למה כפל לומר **והיה** פעם ב' עוד כל הכתוב מיותר שהן הן הדברים הנאמרים במאמר ראשון, ויתבאר לב' הסברות, לסברת ר"א תיבת והיה וגו' נמשכת עם מה שלמעלה על זה הדרך והיית לנו לעינים והיה כמו כן כי תלך עמנו תחשב במדרגה זו ולא תהיה בגדר נר לפני חמה ולבנה כמאמרך לדברי ר"א, ולדברי ר' יהושע ירצה שתעמוד במצב זה גדול בעיניו, ואומרו **והיה הטוב הוא וגו'** פירוש לדברי ר"א שרצה ללכת ולחזור אמר אליו אין נכון ללכת

ולחזור כי אני רוצה שתהא מצוי בעת אשר ה' יתן הטוב לעמו כדי שנטיב לך בחלק היפה ממנו, אשר לא כן אם לא תהיה מצוי בעת חילוק הארץ, ונתרצה על הדבר אלא שאחר זמן כשראה שנגזרה גזירה על ישראל להתעכב במדבר מ' שנה הלך לעשות דברו הטוב לגייר בני עירו וחזר ונמצא בעת הטבת ה' לישראל כמאמר משה. ולדברי ר' יהושע גם כן נתכוון לומר לו שלא יראה בעיני עצמו היותו גר שיהיה במדרגה שפלה מהעם כמאמר כי אם אל ארצי ואל מולדתי שיורה שחפץ ללכת במקום שיש לו מכירין, לזה אמר לא כן הוא אלא והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' יהיה עמנו פירוש עם כולנו יחד שלא יחשבוהו במדריגה שפלה מהם. ועוד שיהיה לך חלק הטוב והמובחר שבחלקים, והוא מאמר והטבנו לך:

לה ויהי בנסוע הארון וגו' קומה ה' וגו'. צריך לדעת כוונת המאמר, ויתבאר הכתוב על פי דבריהם (ע"ח של"ב פ"א) שרשמנו בכמה מקומות שטעם הליכת ישראל במדבר היתה לברר ניצוצי הקדושה השבויות ברשות שוכן מדבר ציה, וצריך אתה לדעת כי החיצונים ישנם בב' הדרגות א' הוא בחינת המסית והמפתה לנדבק בו להרע ולהשחית, ב' בחינת המזיק והמחבל ואין בטבעו לפתות, ובא המאמר כאן ויהי בנסוע הארון כי כשנסוע ומתדבקים בו כל ניצוצי הקדושה וכשמתבררים ניצוצי הקדושה מתפוצצים ומשתברים הקליפות, והוא מאמר קומה ה' , ויפוצו אויביך שהם הקליפות הנאחזות בניצוצי הקדושה יתפוצצו, ואליהם רמז בתיבת ויהי לשון צער, וכנגד בחינת הרע המפתה את האדם אמר וינוסו משנאיך מפניך פירוש אותם בחינות המשניאים דרך ה' בלבנות בני אדם ינוסו, ואומר לשון רבים לצד היותם רבים המפתים כמאמרם ז"ל ביומא (ט:): שיש יצר הרע של עבודה זרה ושל זנות וכו', וכל זה בנסוע פירוש בדרך נסיעה, וכשהיה חונה היה אומר באופן אחר, כי ה' כשחונה במקום אחד יגיד בזה כי המקומות שלא חנה שם לא היה שם בירור ניצוצי הקדושה שיצטרך לחנות שמה ויספיק מעבר דרך שם, ובמקום אשר יחנה שם יגיד כי שם יש ניצוצי הקדושה שצריך להתעכב בשבילם שם, ועל זה היה מכיין משה ואומר בנחה שובה ה' רבבות אלפי ישראל, פירוש שייב ניצוצי הקדושה לקבץ כל הרבבות ואלפים הנקראים ישראל כי כל ניצוצי הקדושה יקראו ישראל ואולי שרמז בתיבת אלפי לשון מעלה ורבנות, ותמצא כי ניצוצי הקדושה אשר שבה ס"מ הרשע היו רבים ונכבדים, וצא ולמד רות מנין יצתה, ויכוין משה בזה להתפלל להתעצם כח קדושת ישראל בעזר ה' לנצח ולברר כל אשר ימצא במקום ההוא:

במדבר פרק-יא

יז ויחר אף ה' מאד. טעם מאד, לצד שכל עושה רשעה לצד תגבורת הפיתוי ועריבות האיסור יש לדון בו צד האונס, אבל אלו שמבקשים לשוב הרי הם כמגרים בהם יצר הרע ואין גדר רע גדול בזה:

ובעיני משה רע. כי יקפיד האיש על מעשה ידיו, וצא ולמד ממה שנאמר בשמואל (תענית ה:): שחסרו מימיו שלא יראה ברעה אשר תמצא את שאול, וכמו כן רע על משה מעשה בלתי הגון של ישראל. עוד ירצה על זה הדרך שרע בעיני משה מה שחרה ה' אפו מאד כל כך, וכמאמרם ז"ל (ספרי ח"א צ"ה) שהראה ה' למשה פורענות שעתיד להביא ואמר לפניו רבונו של עולם וכי הגון הוא שתתן להם בשר ותהרגם וכו' עד כאן:

יא למה הרעות וגו' ולמה וגו'. קשה למה התחיל בתרעומת הנזק ואחר כך בתרעומת מניעת התועלת שהיה צריך לומר למה לא מצאתי חן וגו'. ולמה הרעות וגו'. אכן הכוונה היא על פי דבריהם ז"ל (שם צ"א) בפסוק לך נחה את העם שאמר הקדוש ברוך הוא למשה בני סרבנים הם טרחנים הם וכו' מקללים אתכם סוקלים אתכם באבנים וכו' עד כאן לשונם, ועל זה בא מאמר משה כאן למה הרעות פירוש הטלת עלי הרעה הזאת לסבול רעות בניך, ואחר שקבלתי היה מן הראוי למצוא חן בעיניך לתת לי עוזר לישא עמי בעול הגדול ולא כן עשית שנתת עלי כל המשא, ואמר לא מצאתי חסר א', לומר אפילו מיצוי פירוש דבר מועט מהחן לא השגתי:

או ירצה על זה הדרך למה הרעות כמו שפירשתי ואומרם **ולמה לא מצאתי** פירוש כיון שנתת עלי עול הדבר הזה יש לי לטעון למה לא מצאתי חן לצד ששמת עלי משא כל העם, ופירוש למ"ד של לשום היא למ"ד הסיבה, ואמר זה משה, לצד שראה כי ביקש שלא יתן להם בשר ולא יהרגם כדברי המדרש שכתבנו בסמוך ולא מצא חן בעיני ה' לקבל תפלתו, גם ראה המסובב מהם שהם גרמו לו מיתה במדבר וכמה ענפי היגון אשר סובב לו מהם אשר לא כן היה מן הראוי להשתלם על יגיעו וסבלותו:

יב האנכי הריתי וגו'. דבר בסדר זה, יתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין יט:): שכל המלמד בן חבירו תורה כאלו ילדו, גם אמרו ז"ל (תיקונים ע') שכל נשמות עם בני ישראל דור המדבר היו ענפי

נשמתו של משה רבינו והוא היה להם לאב, לזה לא אמר האב אני לעם הזה או אם בני הם, כי כן הוא כפי האמת שהוא היה אב לנשמותם ונקראים בניו גם כן לצד שלמדם תורה, אלא **האנכי הריתי** פירוש כנגד צד היותם ענפיו אמר מה בכך כיון שלא הורה גבר מהם לא יתחייב בטיפולם, וכנגד שנקראים בניו לצד שלמדם תורה אמר **אם אנכי ילדתיהו** כי דוקא בן הבא דרך לידה לא הבא מאמצעות לימוד תורה:

עוד נתכוון בכפל **הריתי וילדתיהו** לומר שהמשא שעליו של העם הוא כמשא של אב ושל אם יחד שדומה לבן שילדתו אמו ומתה שהאב יעשה מעשה האב והאם, ואולי גם כן שרמז לב' זמנים שחייב האב לישא עול הבן, הא' הוא דבר תורה שהוא עד בן שש עד בן שבע (כתובות סה:), והב' מדברי סופרים עד בן י"ג שנה (שם מט:) והגם שעדיין לא תקנו חז"ל תוספת זמן זה, הוא ענין מושכל לדעת אנוש ומכל שכן משה שהיה נביא, ותמצא שאמרו רז"ל (יומא כח:): קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין הגם שעדיין לא תקנום כמו כן ידע נביא ה' מתקנת חז"ל, ואמר על ב' הזמנים **האנכי הריתי** כנגד חיוב התורה, אם **אנכי ילדתיהו** כנגד חיוב דבריהם, ופירוש תיבת ה"א של האנכי היא ה"א ההנחה פירוש שמתרצה משה להתחייב במה שחייב האב לבן ואפילו חיוב של דבריהם ואף על פי כן הנה אלה אנשים גדולים המה למעלה מזמן הקצוב ולמה אתה אומר אלי שאהו בחיקך לאדם גדול בשנים לו יהיה שהם בני הריני פטור מהם, ועוד חוזר וטוען לו יהיה שידון בהם דין קטן לצד שהם מושללים בהשגת המזון ודינם כקטן אף על פי כן לא מתחייב לעשות מה ששואלים ממני לתת להם בשר, והוא אומר **מאין לי** בשר פידוש בשלמא אם היו שואלין מזון הצריך יתחייב מדין אב אבל הם שואלין מותרות, ועוד הגם שהם מותרות אם היה לו על האב לשעשע בנו כפי יכלתו אבל מאין לי וגו':

ידי לא אוכל אנכי לבדי וגו'. כאן החליט הרצון, כי לא תרעומת לבד הוא מתרעם אבל יסכים לשאת, אלא גילה דעתו ורצונו שאינו רוצה לישא לבדו, ונתן הטעם לא ח"ו שממאן עשות מאמר ה' אלא ששיער שהוא משא כבד ממנו ולא יוכל שאתו:

טו ואם ככה את עושה לי וגו'. פירוש חש כי יאמר ה' אליו לשאת בעל כרחו הגם שלא יוכל על מנת כן יעבוד ה' עד יציאת נשמה דכתיב (דברים ו) בכל נפשך, לזה אמר **ואם** וגו' **הרגני** נא פירוש עתה מסר נפשו ולא ישא עוד המשא לבדו, ונתן הטעם **ואל אראה ברעתי** פירוש דבר הגורם רע לנפש שעליו יקפידו הצדיקים, והרעה אשר עליה צעק לבו היא שאם יהרגוהו ישראל יתחייבו כליה ונמצא שגרמו לו להענישם, גם לזה יחשב תחלואי הנפש על דרך מאמר (משלי יז) גם ענוש לצדיק וגו', וכפל לומר **הרגני** נא הרוג לומר שהרוג הוא אם לא יהרגוהו ה' כי ודאי שיהרגוהו ישראל, ואם כן כשה' הורג אותו אינו הורג אלא אדם הרוג גברא קטילא קטיל, ותיבת הרוג נדרשת בניקוד שור"ק ורז"ל אמרו (ילקוט כאן תשל"ה מדרש תהלים כג) וז"ל אם לא אתן הם הורגים אותי ואם אדבר כנגדך אתה הורגני, והכתוב יכוין לכל הדרכים:

טז אספה לי וגו' מזקני ישראל. ולא אמר אספה לי וגו' ע' זקני ישראל, ירמוז למה שאמרו ז"ל (במד"ר פט"ו) שהע' זקנים שאסף במצרים נהרגו כולן עם חור, לזה אמר אליו שיאסוף ע' אחרים מזקני ישראל, ואמר תיבת **לי** שיתכוין בדבר לשמו יתברך כדי שלא יטעהו השטן בזקן שאינו נכון, וכשיהיה לשמו ית' שומר מצוה לא ידע דבר רע:

עוד נתכוון שאסיפתם תהיה לה' שיקבלו המינוי והשררה מה' על ישראל ולא ממשה. עוד ירצה שיאמר להם הגם שזקנים הראשונים נהרגו לא ימנעו עצמם הם מגשת אל המינוי הגם שיהיו נאספים פירוש נהרגים לי לשמי, כדרך אומרו (תהלים מד) כי עליך הורגנו:

זקני העם ושוטריהו. פירוש שהם בעיני העם נחשבים ויכולין לרדות בהם ויחרדו למאמרם, והוא מאמר **שוטריהו**:

יז ואצלתי מן הרוח וגו'. טעם סדר זה, להראותו כי ה' נתן בו כח שיכול שאת משא כל העם וכשמאן חזר ונטל ממנו מה שצריך לבאים לשאת עמו במשא העם:

ולא תשא אתה לבדך. כאן החליט ממנו החזרה פירוש שהגם שיחזור משה לומר אשא לבדי אמר ה' אליו לא תשא אתה לבדך. עוד רמז לו שבאמצעות הדבר לא תשאר הנשיאות והמעלה למשה לבדו, והוא מאמר **ולא תשא** לשון נשיאות ראש לא תהיה לבדך כבתחלה. שוב בא לידי מאמר חז"ל (במד"ר פט"ו) וזה לשונם אמר הקדוש ברוך הוא למשה אני נתתי לך בינה ודעת לפרנס את בני ותתיחד אתה באותה גדולה עכשיו משלך הם נוטלים עד כאן. עוד יתבאר לסברת האומרים (סנהדרין יז.) ולא יספו

לא פסקו, ובזה **ולא תשא** לשון נבואה כאומר (מלאכי א) משא דבר ה' פירוש לא תהיה אתה נביא לבדך אלא יהיו כל הזקנים נביאים ג"כ:

יח **התקדשו למחר וגו'**. טעם שלא נתן עד מחר לפי דבריהם ז"ל (ספרי כאן) שדרשו בתיבת התקדשו וזה לשונם הזמינו עצמכם לפורענות עד כאן. לזה לא רצה ה' לתת להם תכף ומיד עד שהודיעם כי פורענות הוא נותן להם בנתינת הבשר והתרה בהם והאריך להם זמן ואמר עד **למחר** ובזה יהיה להם הלילה לחשבון הנפש אולי ישובו בתשובה וינחם ה' על הרעה כי לא יחפוץ ה' להשחית עמו:

ואכלתם בשר. אמר **ואכלתם** בתוספת וא"ו לדבריהם ז"ל (ספרי) שאמר להם הכינו עצמיכם וכו', כפי זה יצדק לומר ואכלתם כי הוא הודעת ענין נוסף על הראשון התקדשו לפורענות ועוד ואכלתם בשר:

כי בכיתם וגו'. משמע כי יקפיד ה' על הבכי וצריך לדעת מה כיעור יש בבכי מצד עצמו, ונראה כי טעם ההקפדה הוא לצד שהבכי יורה על חסרון המוחלט בשלילת ההשגה שאם לא כן היה להם לשאול מה' כבן השואל מאביו את אשר תאוו נפשו, וממה שבכו יורה כי הדבר מוחלט אצלם כי ה' אין לו כח ח"ו לתת שאלתם, והוא מה שדקדק לומר **מי יאכילנו** לומר אין מי שיוכל עשות דבר זה, וכן תמצא בו שאמרו רז"ל (ספרי) שאמרו ישראל אין כח וכו', וזו כפירה ביכולת היכול על כל ברוך הוא ועיין בפסוק שאחרי זה:

באזני ה'. פירוש שלא חשו לדבר כדברים האלה הגם שה' שוכן בתוכם והמדברים מרגישים ויודעים כי שומע שוכן בתוכם, ויש בזה חציפות גדולה עד מאד לומר דברי כפירה באזני ה' ועיין בפסוק שאחרי זה:

כי טוב לנו וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו תיבת **כי כי**, גם אין לה שיעור נכון בקוטב לשון הנשמע, ואולי שיודיע הכתוב כי כל כך עצמה תאות הבשר עד שבחרו במצרים לאכול בה בשר. עוד יתבאר הכתוב על זה הדרך **כי בכיתם באזני ה' לאמר** פירוש טעם הבכי שהשמעתם לאזני ה' הוא מי יאכילנו בשר זה היה בגדר המאמר, אבל רוח הקודש בוחן לבותם יודע כי חפצם בתכלית הדברים הוא כי יותר טוב להם מצרים, כי בוחרים ארץ מצרים משבת בשכונת השכינה, ולזה חרה אף ה' בהם ואמר הזמינו עצמיכם לפורענות, ובזה תמצא נחת רוח במאמר ה' שאמר לבסוף **יען מאסתם את ה' אשר בקרבכם** וגו' ולא מצינו שהוזכר זה בדבריהם, ולפי מה שפירשנו יתיישב על נכון, גם ידוייק אומרו מאסתם את ה' ביתרון תיבת את, כי נתכוון לומר שמאסו להיות עם ה' השוכן אתם וחושקים בארץ מצרים:

ונתן ה' לכם בשר ואכלתם. צריך לדעת למה חזר לומר הדברים שאמר בסמוך, עוד שלא הספיק במאמר ונתן וגו' ואמר **ואכלתם** והלא מובן הוא הדבר שיאכלו הניתן להם, ונראה שיכוין הכתוב לומר להם שהגם שאמר התקדשו למחר וגו' ופירשנוהו שבא לומר שיחזרו בתשובה ולא יהיה פורענות ולזה נתן להם זמן עד מחר, כל זה יהיה קודם נתינת הבשר להם אבל אחר שיתן להם הבשר לא תועיל החרטה והתשובה להם שלא יאכלוהו, והוא מאמר **ונתן ה' לכם בשר** אז **ואכלתם** צריכין אתם לאכול בחיוב, ובדרך רמז כפל לומר כן לרמוז להם שאם יחזרו בתשובה גם כן על כל פנים יאכלו בשר כי יצא דבר מלך שלטון, והם לא הבינו הדברים, או הבינו ולא הצדיקו:

יט **לא יום אחד וגו'**. טעם אורכן של דברים, והכוונה בהם, לפי מה שפירשנו במאמר ואכלתם בשר כי מצות מלך הוא לחייבם לאכול, ולצד שיש לך אדם שתשלים תאותו באכילת בשר ביום אחד, ויש בב' ויש בה', ויש בי', ויש בעשרים, ויאמר האדם הנה השלמתי תאותי ולא יאכל עוד, לזה בא דבר מלך להמשלים תאותו ביום אחד כתב אזהרה לא יום אחד, ולהמשלים תאותו בב' באה עליו האזהרה ולא יומים, וכן כולם, והגביל להם ל' יום בחיוב האכילה כדי שימאסוהו והיה לזרא בטבע אנושי תמורת התאוה בו, ומעתה כל המבטל מאכילתו יום א' הרי זה עבר על לאו ובטל מצות עשה:

כא (כא-כב) **ויאמר משה וגו' הצאן ובקר וגו'**. נפלאו ממני הדברים ממי שאמרם שאין נכון ליאמר כזה אפילו מאדם שלא הכיר גדולת אלהי ישראל ומכל שכן לאיש האלהים, ורז"ל (ספרי) מהם חשבו לו לחטא, ומהם אמרו כי על מפלתן של ישראל יתפלא למה יומתו שש מאות אלף וגו' בשביל הבשר, והדרשה תדרש, אבל על כל פנים צריך ליישב פשטן של דברים, עוד צריך לדעת למה חזר לומר הדברים הנאמרים **ואתה אמרת בשר אתן**. עוד צריך לדעת מה תמיהא היא זאת **הצאן ובקר** וגו' גם בלא נס יש להם מקנה ליזון ממנו חודש ימים, ומקרא מלא דבר הכתוב (שמות יב) וגם ערב רב וגו'

וצאן ובקר וגו'. עוד צריך לדעת למה הגזים כל כך בכל דגי הים שצריך כל דגי הים להסתפק מהם חודש ימים והלא כל העולם אוכלים דגים שהם כפלים כל כך פעמים על שש מאות אלף שהיו ישראל:

אכן יתיישבו הכתובים בב' דרכים. האחד כשאמר ה' אליו שיתן להם בשר סתם הבין משה משמעות הדברים כי מין אחד של בשר יתן להם, לזה אמר לפניו **שש מאות אלף** וגו' פירוש ומנין רב כזה ימצא בהם דעות שונות, זה יחפוץ בשר צאן, וזה יחפוץ בקר, וזה איל וצבי, וזה עופות, וזה דגים, **ואתה אמרת בשר אתן להם** משמע מין בשר א', מה היא הבשר שתתן, **הצאז ובקר** וגו' ומצא להם פירוש מבוקשם, **אם את כל דגי** פירוש מיני דגים וגו' **ומצא** להם פירוש מבוקשם, הלא כשתתן להם בשר צאן ובקר יאמרו חפצים באיל וצבי, וכשתתן להם איל וצבי יאמרו חפצים בבשר עופות, וכשתתן להם עופות יאמרו דגים, ורשם ב' קצוות הבשר צאן ובקר וקצה האחרון בשר דגים והדרגות אמצעיים שבין בשר צאן ובקר לבשר דגים מובנים, ואמר **כל דגי הים** פירוש שלא יועיל במינים מהדגים אלא אם יביא כל מיני דגים שבים שזולת זה המין החסר יבכו עליו, ומעתה אין סתימת פיהם זולת כל מיני בשר בהמה וחיה וכל מיני עופות וכל מיני דגים המספיקים להם חודש ימים, נמצאת אומר שעיקר הפלאתו היתה לצד שהבין מדברי ה' כי מין אחד של בשר, ואין הכי נמי אם היה אומר שיתן להם כל מינים שבעולם של בשר לא היה מתמיה, ובזה נתיישבו כל הדקדוקים ודברי משה חן, ועיקר כוונת משה בזה אולי ימנע מתת הבשר ולא ימותו בני ישראל כי ה' תלה זה בזה:

ודרך ב' על פי דבריהם ז"ל (ברכות נח.) שאמרו אין הקדוש ברוך הוא עושה נס לשקר, ולצד שאמר ה' אליו שהבשר הוא חרבם כמאמרם ז"ל (בפ' כ') בפירוש רש"י והיה לכם לזרא שכן קורין וכו' לחרב זרא אם כן לא על הנם מדבר הכתוב אלא שיאכלו מבשר הנמצא ועל זה תמה שאין נמצא להם לאכול שלשים יום, ומאמר **בשר אתן להם** שנראה שיתנו מחדש פירוש הוא שיתן להם רשות לאכול, לצד שעד עתה לא היה להם רשות לאכול ממקניהם והיו לעבודת ה' ואמר ה' כי יתן להם רשות לאכול בשר, ומאמר **אם את כל דגי הים** פירוש לצד שהיו להם דגים מהבאר שהיתה הולכת עמהם אבל לא היה להם הסתפקות אפילו ליום אחד בחודש, כששיער משה דבר הצריך לס' ריבוא ל' יום שיער שכל דגים שיכולין להיות שם בנמצא לא יספיקו, ובדרך נס כבר אמרנו שסבר שלא יעשה ה' נס לתכלית דבר רע כמו שכתבתי, ולדרך זה תמיהת משה תמיהא ואין עליו אשמת דבר כי אינו עושה חסרון ביכולת ה' חם ושלום:

וכנ **היד ה' תקצר וגו' היקר דברי וגו'**. יתבאר על פי ב' הדרכים שכתבנו, לדרך הא' שפירשנו שתמיהת משה היתה כי לא יסתפקו כלם במין בשר הניתן להם ותרעומתם עומדת לעד, הודיעו ה' כי יש יכולת בידו לתת מין בשר שימלא כל תאותם בו, והוא מאמר **היד ה' תקצר** פירוש לתת במין בשר אחד די סיפוקם כל אשר יתאוו כל המתאווים, ואמרו **עתה תראה היקר דברי** פירוש דבר אחד שאני עושה או דיבור אחד שאמרתי לעשות יהיה יקר כל כך שיש בו הסתפקות לכל חלקי התאוות שיכולין להיות, שיתן להם מין בשר שיש בו כל מיני בשר שיכולין להיות בעולם, ושיעור תיבת **יקר** הוא יהיה יקר אצלך כשתראה יקר הפעולה, או יתפרש **יקר** יהיה לך ממנו יקר כשיתן ה' על ידי משה מין הבשר שאין כמוהו יהיה למשה יקר וגדולה בעיני ישראל להאמין בו ובנבואתו ויתיקר בעיניהם:

ולדרך ב' שכתבנו שתמיהת משה היתה לחושבו שהבשר שממנו ישבעו בני ישראל הוא מהנמצא אבל מהנם לא יעשה נס לדבר כזה, אמר ה' אליו **היד ה' תקצר** פירוש האם נכון שיד ה' ח"ו תקצר, ואם כן אם לא נעשה הנס יאמרו כי לא תגיע יד עליונה עשות מבוקשם, ולזה יחפוץ ה' עשות נם שלא כסדרו בשביל חילול ה', ולזה גמר אומר **עתה תראה** במה שאני עושה תראה **היקר דברי** וגו' פירוש יהיה יקר בעיניך מכאן והלאה דברי פירוש דבר הנוגע לי לכבודי כשתראה שאני מקלקל השורה ועושה נס לשקר בשבילי שלא יחללו שמי מזה תדע שיעור הקפדתי על הדבר אם גדול או קטן הוא, ותמצא רז"ל (קידושין מ.) שהפליאו לומר בענין חילול ה' שהקפדתו גדולה:

וכד **ויצא משה וידבר וגו'**. הקדים הדברים אל העם ואחר כך אסף הזקנים אשר לא כן מצינו בסדר דברי ה' אליו שהקדים אסיפת זקנים ואחר כך ואל העם תאמר, לצד שדן בדעתו כי דעת עליון היא להקדים מאמרו לישראל, שאם היתה כונתו להקדים האסיפה לא היה לו לצוות לו מאמר העם, אלא הרי זה מגיד שיקדים מאמר לעם ואחר כך יאסוף הזקנים לאהל ויעשה כל האמור בענין:

וטעם אשר הקדים ה' מאמר האסיפה, לצד שבזה היתה תשובה לדברי משה שאמר לא אוכל לבדי לשאת את כל העם, לזה הקדים להשיבו על דבריו תחילה ואחר כך ציווה לדבר אל בני ישראל, וידע ה' כי משה חכם לידע הצריך להקדים כמו שכן השכיל עשות. עוד אפשר לומר כי מאמר **וידבר אל**

העם את דברי ה' הם דברי אסיפת הזקנים לבד, וחשב עד אשר יגמור מה שצוה ה' באסיפת הזקנים ויצא לדבר אל העם מאמר ב' ואל העם תאמר, וגם מדברי מדרש תנחומא משמע כן:

כנה **וירד ה' וגו' וידבר אליו.** צריך לדעת מה דבר ה' אליו, עוד צריך לדעת למה הוצרך לכל זה ולא ניבא אותם מבלי כל סדר המוכן ויתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל בספר הזוהר (פנחס רכ). בפסוק לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום, כי יצו ה' על משה שיאמר הנני נותן וגו', והטעם מפני שזכה כבר משה בברית השלום ושלו יחשב וכשרצה ליתנו לפנחם נמצא שכבר נתנו למשה וזכה בו ואין הקדוש ברוך הוא חוזר ונוטל מתנותיו, כמו כן הנבואה נתן למשה למנה וכל הבא להתנבאות משה הוא הנותן מהטעם הנזכר, ולזה יקרא אדון הנביאים, והוא מאמר ה' כאן שצוה לאסוף הזקנים והוא עמהם וירד ה' בענן, ואמרו **וידבר אליו** פירוש לשון שררה וממשלה כדרך אמרו (תהלים מז) ידבר עמים תחתינו שעשה ה' השררה בדבר זה אליו פירוש למשה וברשותו וברצונו האציל וגו':

ויאצל מן הרוח. אמרו **ויאצל**, אולי שרומז למקור רוח הנבואה שבבחינה זו, ובדרך זה יוצדק לאמר ויאצל, ואמרו **מן הרוח אשר עליו**, פירוש מאותה הבחינה שעליו, אבל הנאצל בא מהמאצל ברוך הוא ולא שיוציא ממשה וליתן על אחרים. או יאמר **מן הרוח אשר על משה** ואמר **ויאצל** לצד שאין הבדל לרוח שעודנו עליו לרוח הניתן ממנו לזקנים, ולדרך זה יכוין במאמר **אשר עליו** על החלק הנאצל בעצמו שעודנו עליו אחר ויאצל, ולדברי המדרש (במד"ר פט"ו) כשמנה המעלות שהיו לב' יותר מהע' מנה גם כן שהשבעים נבואתם משל משה והב' משל הקדוש ברוך הוא:

ויהי כנוח. אמר **ויהי** לשון צער, לדבריהם ז"ל (שם) שהזקנים התנבאו מאמר התקדשו למחר, אין לך צער גדול מזה שאמרו לישראל בתחילת נבואתם כינו עצמן לפורענות, ואמרו **ויתנבאו** בתוספת וא"ו, לומר שמלבד שהיו כלי מוכשר לנוח עליהם הרוח עוד להם שהתנבאו, והודיע הכתוב שנבואתם היתה תכף ומיד כאמרו כנוח עליהם וגו' ויתנבאו. עוד יתבאר על פי סברת האומרים ולא יספו שלא נתנבאו אלא אותו יום על זה הדרך ויהי כנוח וגו' לשון צער כנזכר ועוד צער אחר להם שהתנבאו ולא יספו:

כנ **וישאר שני אנשים וגו'.** צריך לדעת א' כוונת מאמר וישאר מנין נשאר. ב' למה הוצרך להזכיר שם. ג' אמרו **ותנח עליהם** וגו' ממה נפשך אם הם מהע' הרי כבר הזכירם הכתוב בכלל הע' דכתיב ויאצל וגו' ויתן על ע', כי מאמרו ותנח משמע דבר חדש שלא הזכיר עד עתה, ואם אינם מהע' הלא לא אמר ה' אל משה אלא ע'. ד' אמרו **והמה בכתובים** אין ידוע הכוונה בזה. ה' אמרו **ולא יצאו** הלא מאמרו וישאר במחנה מובן הדבר שלא יצאו. ו' אמרו **ויתנבאו** לבסוף שהיה לו להסמיך הנמשך להם בפני עצמו והנעשה מהם בפני עצמו על זה הדרך וישאר ב' אנשים וגו' והמה בכתובים ולא יצאו האהלה ותנח עליהם הרוח ויתנבאו, ולמה כתב הדברים שלא כסדר הנכון:

ורז"ל נחלקו (ספרי) מנין נשאר, יש אומרים נשאר מהע"ב שברר משה מישראל ו' מכל שבט בשוה והגריל להוציא הב' היתרים על הע' שאמר לו ה' והם הב' שנשאר, ורבי שמעון אמר כי מהע' נשאר שלא רצו ליכנס לאהל מועד לצד ענוה ושפלות ונשאר במחנה ע"כ. לסברת האומר מהע' נשאר יתבאר הכתוב עז"ה וישאר ב' אנשים במחנה לצד חושבם עצמן כשיריים, **שם הא'** וגו' פירוש ידועים היו במדות ישרות ומוחזקים בעיני ישראל שלסיבה זו נשאר במחנה, שזולת זה יש לעם לרנן אחריהם שמאסו ח"ו בנחת הרוח עליהם ונמצאו מחללים ה' וימאסו עליון לסיבה זו, אלא לצד ששם האחד המיוחד אלדד ושם השני לו מידד לזה לא דנו בהם המעשה להרע, ובזה לא נמאסו ותנח עליהם הרוח עצמה שנחה על הע' לא מנעתם ההרחקה שהיתה בין אהל מועד ובין המחנה ונחה גם עליהם, ודקדק לומר **ותנח**, לומר ששם קנתה מקומה הרוח כאומרם ששאר הע' פסקו ואלו לא פסקו נבואה מהם, וקודם שהזכיר הנבואה הזכיר דברים שבהם יצדיקו העם כי דברי נבואה בפיהם אמת, ואמר **והמה בכתובים** פירוש מאותם הע' שנכתבו, וכדי שלא תחשוב שהכתובים הם שנכתבו בפתקי הגורלות, לזה אמר ולא יצאו האוהלה הא למדת שהיו יכולין לצאת, ובזה נאמנו דבריהם שהיו נבואה והוא אמרו **ויתנבאו**, וזולת התנאי הנזכר מי יחזיק דבריהם לדברי נביאות, ובזה נתישבו כל הדקדוקים:

ולדברי האומר מהע"ב נשאר יתבאר הכתוב על זה הדרך **וישאר** פירוש הגם שנשאר ב' האנשים שהיו יתרים על הע' במחנה, **שם האחד** וגו' אף על פי כן ותנח עליהם הרוח גם כן מלבד שנחה על הע' כמו שאמר למעלה ויאצל מן הרוח וגו' ויתן על ע' איש וידייק על נכון למה הוצרך לומר ותנח עליהם הרוח לצד שלא הזכיר בפסוק ראשון שנתן הרוח אלא על הע' הודיעך ה' שגם נחה על הב', ואמר **והמה בכתובים** וגו' בא לתת טעם להצדקת נבואתם כמו שפירשתי למעלה ואמר והמה בכתובים פירוש בפתקים שכתב משה ע"ב זקן, ומעתה הרי ראויים הם לנבואה כיוצא בע' ויכול להיות

שיתנבאו, וכדי שלא תבין שהמה בכתובים שבאו האהלה לזה בירר הכתוב ואמר ולא יצאו בפתקין לבא האהלה:

ודרך דרש אולי שיודיע הכתוב שהב' שלא יצאו בפתקין נכלמו ונכנסו במחנה מה שלא עשו כן כל ישראל שיצאו כולם לאהל מועד והב' נחבאו במחנה, וירא ה' בושתם וכלימתם ויתנבאו, והוא אומר **והמה בכתובים** שהן הפתקין ומטעם זה ולא יצאו מהמחנה, וחנונם ה' ומילא תאותם ויתנבאו:

[כז] וירץ הנער וגו'. צריך לדעת למה נתרעש המגיד להגיד שנתנבאו, ועוד לו שרעש עליהם לתתם בבית כלא וכי כל המתנבא נענש על שניכא זזה מן התימה, ויש לתת טעם לסברת האומר שהיו ב' שנשארו בפתקין, כי לצד שאמר משה לישראל על פי ה' שיתן רוח נבואה על ע' ועכשיו נבאו גם הב' יש לחוש לא' מב' דברים, או לא יאמן משה ח"ו במאמרו שאמר לו ה' ע', או המתנבאים נבאו שקר, ולסברת האומר כי היו מהע' הגידו למשה המעשה הבלתי הגון שהוא אמר שילכו לאהל מועד והם עמדו במחנה ונבאו שם, ויש בזה שתיים רעות, א' שלא קיימו דבר משה, והב' שבזה גילו דעתם שלא רצו שתאצל עליהם הרוח מרוחו של משה אלא ממקור הרוח ומתנבאים במ ח נה:

[כח] ויעז יהושע וגו' כלאם. צריך לדעת על מי סמך יהושע להורות לפני רבו, ומה גם להורותו כה וכה תעשה, וזה מהזרות, ורז"ל אמרו (עירובין סג.) כל דמותיב מלה קדם רביה אזיל בלא ולד שנאמר ויען יהושע וגו', ואפשר לתת טעם למעשה יהושע על פי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו וזה לשונם מה נבואה אמרו משה מת יהושע מכניס עד כאן. לזה כששמע יהושע הדברים בחר לדבר לפני רבו כדי שיגלה דעתו כי מאוסים הדברים אצלו ואומריהם וכי שקר בפייהם, ובזה שלל החשד כי יחפוץ הוא בדברים הנאמרים למעלתו וגילה ההפכיות ברצונו:

ואמר אדוני משה **כלאם** פירוש תן אותם במשמר עד אשר יבא דבר מלך משפט עשות, או כלם מן העולם, וטעם הדבר בין לסברת האומר חוץ מהע' בין לסברת האומר מהע' מהטעמים שכתבנו, ואולי שרמז באמרו **אדוני משה**, שאינו חפץ היות הוא אדון אלא היות לו אדונו משה לשלול הרצון בנאמר כי ימות משה והוא יכניס, וידויק גם כן מאמר **ויען** שעשה תשובה לדברים הנאמרים עליו בנבואה ההיא כי לא דברו נכונה וצריכין לינתן בבית כלא, ואף על פי כן ענשו הכתוב, כי סוף סוף השיב דבר בפני רבו:

[כט] המקנא אתה לי וגו'. לסברת האומר שהיו מהע' ירצה על זה הדרך המקנא אתה בשביל כבודי שלא רצו האנשים לבא לקבל הנבואה ממני, מי יתן כל עם ה' נביאים ולא יהיו מקבלים הנבואה ממני אלא מה', כאלו, והוא מאמר **כי יתן ה' את רוחו עליהם** בלא אמצעות משה, כי שם מקור הענוה והחלט העדר ההקפדה, ולסברת האומר מהפתקין ירצה על זה הדרך המקנא אתה לי פירוש למאמרי שאמרתי ע' ונבאו ע"ב, מי יתן את וגו', והטעם כי יתן ה' את וגו' פירוש שהע' שאמר ה' שיושפעו מרוחו של משה הוא בתחילה קודם שהתחיל ה' לנבאות את אחרים זולת משה. אבל אחר שהאציל ה' רוחו של משה ונתן לע' הותרה נבואה לכל כי יתן ה' את רוחו עליהם, ואין כאן הכחשה בנבואת משה:

במדבר פרק-יב

[א] ותדבר וגו' במשה. אולי שדברו בפניו של משה, והדעת מסכמת בזה גם כן, כי מה יועילו דבר לא טוב ביניהם לבין עצמן, אלא אמרו דבריהם דרך תוכחה והוא שומע מלתם, שוב ראיתי בדברי רז"ל (ספרי) שאמרו כן ורמזוהו במאמר וישמע ה' והאיש משה וגו' פירוש גם הוא שמע:

[ב] הרק אך במשה. רז"ל אמרו (ב"ר פ"א) אכין ורקין מיעוטיין, וכאן נתכוונו לומר בזה שמעשה משה ירשום הפגם בהם גם באבות העולם אשר דבר עמהם ה', וכן הוא במדרש (ספרי) וזה לשונם והלא גם עם האבות דבר עד כאן. ועוד אפשר שנתכוונו לרמוז ב' מיעוטים שהיו בנבואת משה, א' שלא נתנבא עד שהיה בן פ' שנה דכתיב (שמות ז) ומשה בן שמונים שנה בדברם אל פרעה ובאותו זמן הוא שדבר אליו ה' ואהרן ומרים נתנבאו בני ג' וה' קודם שנולד משה, ומיעוט ב' שביום שנתנבא נצטרע דכתיב (שם ד') והנה ידו מצורעת וגו' מה שלא היה כן להם, וכנגד זה אמר הרק אך:

וישמע ה'. הוצרך לומר **וישמע ה'**, לומר שלא שמע אלא ה' הכוונה בזה שלא דברו בפני בריה, עוד נתכוין לומר שמהם שמע ולא ממהם, שלא קבל לפני ה' כדרך הנעלבים מזולתם:

ג) והאיש משה ענו. הודיע הכתוב זו כאן, לפי מה שכתבנו שדברו בפניו נתן הכתוב טעם שהוצרך ה' לעשות כל האמור בענין, מטעם כי האיש משה עניו מאוד ולצד ענוותו נמנע מהשיב להם התשובה המתחייבת לבא בענין כדי שידעו ההפרש שבין נבואת משה לשאר נביאים, ודקדק לומר **מכל האדם אשר על פני האדמה**, להחליט מניעת התשובה ממנו בענין כי אדם שבדעתו הוא למטה ח"ו מכל אשר על פני האדמה איך ישוער ח"ו שיאמר תשובה שיצא ממנה שהוא גדול מכל הנביאים, ולזה בא מאמר מה' והשיבם **פתאום**. לצד שאינו (לשון אונאה) משה בדברים וכתוב (עמוס ז) הנה ה' נצב על חומת אנך, ורז"ל אמרו (ילקוט) פתאום סמוך לזיקה וכו'.

אל משה וגו'. טעם קריאת משה, לדבריהם ז"ל (שם) שאמרו שהיו טמאים, קרא למשה כדי להכיר תולדות הפרישה שפירש משה שנמצא מוכן לדבר ה' אליו באין מונע אשר לא כן הם שקראם ה' ולא יכלו לצאת, ולפי הפשט כדי שיהיה מוכן משה להתפלל על מרים. עוד טעם קריאת משה לצד שנתכוין ה' לגלות להם תיכף ומיד בסדר הקריאה כי גדול משה מהם ממה שהקדימו להם בקריאה והשמיעם הדבר ובזה ירגישו סתירה למחשבתם שאמרו הרק במשה הלא גם בנו וגו'.

ה) וירד ה' בעמוד בענן. צריך לדעת למה לא ירד ה' קודם קריאה ראשונה, שנראה מסדר הכתובים שלא ירד אלא אחר קריאה, גם ממה שאמר בקריאה צאו שלשתכם אל אהל מועד זה יעיד שעדיין לא ירד, שאם לא כן לא היה צריך לרשום להם המקום כי הם רואים מקום אשר ישכון שם הענן, ולדבריהם שכתבנו שהיו טמאים בשעת הקריאה יש טעם נכון בדבר, כי לא רצה ה' לרדת קודם הקריאה ויהיה יושב וממתין להם כביכול לצאתם, ואינו מהכבוד, גם ימשך להם ח"ו עונש לנקראים ואין הקדוש ברוך הוא חפץ להעניש אלא להטיב, והטעם שירד ה' ולא דבר ממקומו כסדר הקריאה, כדי לפרסם הדבר כשיראו שירד הענן ועמד פתח האהל והוא פרסום והערה גדולה ויודע לכל ישראל כי הקפיד ה' על אשר נגעו בנאמן ביתו והענישים על הדבר:

ו) שמעו נא דברי. צריך לדעת למה הוצרך לומר כן ודאי כי ישמעו את אשר ידבר, עוד צריך לדעת אומרו תיבת **נא** כי לא יוצדק לומר האדון לעבדו לשון בקשה. אכן יתכוין ה' בנועם אמרו להרגישם במניעת השמיעה שקודם לכן, כי עתה הם ראוים לשמוע ולא קודם לצד טומאתם לדבריהם ז"ל, וממוצא דבר אתה יודע כי אין נכון לעבד שיהיה מושלל ההכנה בעת אשר אדונו יצוה עליו, ואוזן מילין תבחן כי מוכרח משה במעשיו לפרוש מאשתו, ולדרך זה הרווחנו תירוץ לקושיא א', למה לא נתן ה' טעם הפרישות בדבריו להם כי הוא העיקר הצריך להשמיעם, ולפי זה ה' נתן אומר המבשר צבא רב:

עוד ירצה על זה הדרך **שמעו נא** פירוש עתה אתם שומעים לצד ההכרח ליסורכם ולהוכיחכם, ואין לדבר לכם דברים אלו ע"י משה מב' טעמים א' כי הוא נוגע בדבר ועליו באו הדברים, ועוד מהטעם עצמו האמור בענין שקרא ה' לאהרן ומרים לדבר עמהם שלא בפני משה, אבל קודם ואחר כך אין אני מדבר עמכם, וזו סתירה למאמרם שגם בהם דבר, ותמצא שאמרו ז"ל (במד"ר ס"פ נשא) שבכל המקומות שאמר הכתוב וידבר ה' אל משה ואל אהרן אין הכונה בדבר גם עם אהרן אלא למשה שיאמר לאהרן, והם הדברים שרמז ה' בתיבת נא:

ודקדק לומר **דברי** ולא הספיק לומר שמעו נא ומובן שמה שישמעו הם דבריו, נתכוין כן הגם שהיו מתנבאים קודם לא היה כסדר זה שישמעו הדברים מפי אל עליון וכמו שפירש ה' דבריו בסמוך אם יהיה נביאכם ה' וגו'.

עוד אפשר שרמז להם שלא ידבר עמהם עוד אלא עתה, לבל יחשבו בדעתם כי הוכשרו לנבואה עליונה כזאת והיה כזה יום מחר, לזה אמר עתה. עוד ירצה במאמר **נא** לצד שהיו טמאי קרי ובדיני טהרת טומאה אמרה תורה (ויקרא כב) שאין הטבילה גומרת הטהרה לאכול בתרומה עד הערב שמש, וענין הנבואה כיון שמצינו כי צריך האצלת הרוח הקדושה כדי שיוכשר לדבר ה' עמו לא יספיק טהרת מים עד בא השמש וטהר, שלא יהיה זה גרוע מטהרה הצריכה לאכילת תרומה וכאן מצינו שביום עצמו שהיו טמאים טומאת קרי סמוך לטבילתם דבר ה' עמהם, לזה אמר ה' **שמעו נא דברי** פירוש עתה דוקא הוראת שעה היא שאשמיעם דברי הגם שעדיין צריכין הערב שמש, לקיים מה שנאמר (ב"ר נה) אהבה מקלקלת השורה אהבת ה' עם משה ידידו לא יכול להתאפק עד למחר:

אם יהיה נביאכם וגו'. ולא דבר לנוכח אליהם אם תהיו נביאים, לצד שהם הזכירו בטענתם נביאים אחרים חוץ מהם וכמאמר המדרש (ספרי) שאמרו הלא דבר גם עם אברהם ולא פירש וכו', לזה בא דברו יתברך לעשות הפרש גם מהנרמז בדבריהם למשה, ואולי כי לזה אמר לשון יחיד אם יהיה:

ה' במראה אליו וגו'. בא להודיענו הפרש הדרגת הנביאים מהדרגת משה, ולצד שיש ג' דברים בענין הנבואה, א' השגת המראה, ב' זמן השגתה פירוש אם יתנבא בכל עת שירצה או אין הדבר תלוי ברצונו אלא בזמן שיחפוץ ה', ג' השגת בחינת הדיבור כאשר אבאר, והתחיל ה' לומר בבחינת הדרגת השגת הראיה, ואמר ה' **במראה אליו אתודע** פירוש לפי שיש ג' הדרגות כלליות בהכרת ה', הא' לא השיגה אדם בנבואה והוא מה ששאל משה (תשא לג יח) הראני נא את כבודך פירוש נא עתה מה שאתה עתיד להראותני לאחר מיתה, כי יודע היה משה המושג לצדיקים בעולם העליון, והשיבו ה' לא תוכל וגו' כי לא יראני האדם וחי אלא לאחר מיתה, והדרגה זו היא בעצמות אורו יתברך, והגם שלא יתייחס אליו מאמר עצמות אלא לשכך אוזן וכו', הדרגה ב' היא אור המאיר ממנו ית' שיתייחס אליו תמונה, ואין תמונה זו דומה לשום תמונה מההיום בנמצא, כי אין לו תמונה אלא תמונה לנעלם מעיני כל חי שאין לה מכיר זולת משה אשר הכיר' לו ה' דכתיב ותמונת ה' יביט, מה שלא השיג זולתו בכל הנביאים, הדרגה ג' היא הבהקת אורו ית' ברחוק, הא למה זה דומה לנר דלוק אשר ילך אורו למרחוק ויראה אדם האור ההוא, וזה יקרא מראה, וזה הוא השגת הנביאים זולת משה, והוא מאמר ה' במראה והבן, וכנגדה אמר במשה ותמונת ה' יביט:

וכנגד זמן השגת הנבואה אמר **אליו אתודע**, פירוש אפילו מדרגה קטנה כזו אינה אצלו בתמידות בעת אשר יחפוץ ישיגנה, אלא כשאני רוצה אתודע לו בה, וכשיחפוץ הוא להשיגה אינו מובטח שישגיגה בכל עת, כמו שהוא מובטח משה בכל עת אשר יחפוץ דכתיב (ט' ח') עמדו ואשמעה מה יצוה ה' בלא שום ספק בדבר, נמצאת אומר כל הנביאים אין נבואה בטוחה אצלם הגם שהיא מדרגה קטנה ממדרגת משה, ומשה נבואתו הגם שהיא גדולה מהם בטוחה אצלו בכל עת שירצה, והוא מאמר **בכל ביתי נאמן הוא** פירוש כנאמן הזה שהכל בידו וברשותו לעשות כל אשר יחפוץ כמו כן משה, ודקדק לומר **בכל ביתי** לכלול אפילו בהשגת נבואה הגדולה הדבר ברשותו להתנבא, מה שלא היה נשמע אם היה אומר בביתו נאמן הוא שהייתי אומר שאין הדבר מסור לחפצו אלא מדרגה הקטנה של כל הנביאים, וההפרש הוא שהם אין הדבר ברשותם מה שאין כן הוא תלמוד לומר בכל וגו':

וכנגד השגת בחינת הדיבור אמר **בחלום אדבר בו**, פירוש דע כי ב' מדות בהודעת החלומות, הא' כשישמע הדברים תהיה דעתו מעורבת ולא תבחן אזנו מילין להשכיל הנדבר כי דעתו מבולבלת, ב' כל הנדבר בחלום אין הדברים כפשטן אלא משל ודמיון, וצא ולמד מחלומות הכתובים בתורה ופירוניהם, והוא מה שאמר ה' כי הנביאים בעת בא דברו הטוב להם יתבלבל דעתם ויהיו כאדם השוכב בלב ים ויתהוללו, גם לא יבא להם הדיבור בצורתו אלא מלובש תוך דמיון ומשל כדי שיוכלו שאת הדיבור ואף על פי כן מתהוללים, ופירוש תיבת **בחלום** הוא בגדר חלום באיכות ומהות, ולעולם בהקיץ היה ה' נגלה אל עבדיו הנביאים, אלא כשהיה בא להם הדיבור היו מקבלים אותו כתכונת החלום כנזכר והיו נופלים לארץ ומתטרפת דעתם מעליהם, מה שאין כן משה שהיה מושלל מזה שלא היתה דעתו משתנית בבא דבר ה' והיה שומע בדעת שלימה, גם לא היו באים אליו הדברים בדרך משל ומליצה אלא דברים מבוארים וברורים ואין צריכין פתרון, והוא מאמר ה' **פה אל פה אדבר בו** פירוש הנה עיני כל ישראל רואות הג"ן פרשיות אשר דבר ה' אל משה שכלן הם דברים שיבין פשטן של דברים כל מבין לשון הקודש, גם אוצרות חכמה אשר אצר ה' בהם כולם נכוחים למבין הבא לעיין ולהעמיק ירגיש במשמעות הכתובים עצמן את אשר חשב ה' לומר בהם, ואין דרך זה בדברים אשר דבר ה' ביד עבדיו הנביאים ירמיה וישעיה שכלן משל ומליצה, כמאמר (יחזקאל יז) הנשר הגדול בעל הכנפים וגו', וביותר מהמה נבואת זכריה המסגר שערי הנבואה אשר סגר גם נבואתו ואין אתנו יודע כוונת נבואתו:

ויש לחקור זאת כיון שהמנבא הוא ה' אלהינו אחד למה לזה ידבר נכוחות ולזה דברו מעקשים, ואמרו אנשי אמת במה שקדם לנו הידיעה בדבר המלאך לדניאל ההרגש שהיה פועל בו מזה תשכיל לראות כי הרכבת מין האנושי תפסידנה הרגשת הרוחני ואינה יכולה לסבול זולת המורכב אשר כונן ה' בחכמתו הנפלאה שיוכלו שתוף יחד הנפש והגוף, והלא תראה אפילו במקורות הנרגשות ונתפסות אש ומים זה מכלה את זה זולת השמים אשר כוננו ידי יוצר, ומזה תשער איך יוכל עמוד בדבר אלהים מקור הרוחניות ויחצוב קולו להבת אש איך יוכל עמוד, ולזה אין אדם משיג לעמוד בכוחו לשמוע קול אלהים חיים זולת האיש אשר הפך חומר ועשאו צורה כמו שרשמנו במקומות אחרים שזה אין לו גוף ויכול שאת דבר מלך, ולכן בהנבא ה' לאדם שאין גופו דומה לצורתו יתחכם ה' עשות על זה האופן, כי יצא דבר מלך מפי עליון והדיבור יתעטף באוירים דקים ואחר כך יגיע לאוזן נביא ובה יסבלנו הנביא, ואף גם זה יפעיל הרגש בנביאים להשתגע, ודבר זה יסובב בא הדברים דרך משל ומליצה בבחינת החלום:

ולזה כל הנביאים לבד ממשה ידברו משלים ומליצות ויותר מהמה זכריה שהיה אחרון בנביאות היה הדיבור בא ונגלד ונגלם ביותר משאר נבואות כדי שיוכל לסבול, ולזה נתרבו בו המליצות ועומק הדמיון עד שאין דורות אחרונים יודעים דבריו, והוא מה שהודיע ה' כאן בבחינת המושג למשה ואמר **פה אל פה** פירוש לא היה הדיבור נפסק מפי אל עליון לפי משה לעבור באויר העולם שישתנה הדיבור בהלבשת האוירים ויסובב לדבר דברי משלים וחידות, גם שלל ההתרגשות אשר תקרה לנביאים כמאמר **ומראה** פירוש לא ירדם ולא יתבהל אלא ומראה פירוש בעת ובשעה עצמה שאני מדבר בו פה אל פה אינו כסדר החלום אלא ומראה שאני מראה לו אור המנבא ומביט, וזה יגיד ההערה והתכוננת השכל:

ואומרו ולא בחידות, הוא להעיר בתולדת הדבר כי לצד שהיה מדבר פה אל פה בזה היה גם כן הדיבור יוצא בלא חידות, ודקדק לומר **אל פה** ולא לאוזן, המשכיל על דבר נביא שאמר (מ"א ג') לב שומע ידע סוד הדבר, וזו היא הדרגת נבואה שאין למעלה ממנה שיקשור ה' נפש נביא במקור המנבא וישלשל הנבואה פה אל פה, ובזה גם כן תבין אומרו **אדבר בו** ולא אמר אתו או עמו אלא בו והבן. עוד נתכוון להשכיח שלא היה הדיבור אלא מפי ה' לפי משה ולא היה רואה פני עולם, והוא מאמר בו:

[ח] ומדוע יראתם וגו'. פירוש חוזר ה' וטוען שהיה להם לשער בדעתם כי הוא עומד ומשמש לפני ה', ואם היה עושה עול לא היה ה' מסכים על ידו, אמור מעתה בה' דברתם שהסכים על ידו, והוא אומרו **מדוע וגו' בעבדי**, ואומרו **במשה** פירוש אדם שהוא מובחן לגדול בעיני ה' תחשדוהו בדבר מגונה, ואפשר שרמז עוד להם באומרו **במשה** על שדברו בפניו והכלימוהו בדבריהם כמאמר רז"ל שכתבתי למעלה (בפסוק א'):

[ט] ויחר אף ה'. פירוש גירה בהם הנחרים בהם שהם כת האף, **וילך** כדי שיעשה האף מה שהורשה, והגם שבסנה אמר הכתוב (שמות ד') ויחר אף ה' במשה, שם רשם שיעור אשר יפעול בו האף והוא שיסור ממנו כח הנשמה שהיא בחינת הכהונה ותנתן לאהרן כמאמר רז"ל (זבחים קב. שמו"ר פ"ג) שהרושם הוא הסרת הכהונה, וכאן עשה האף משפט גדול שהצרעת היא כמיתה כאמור בענין, ובשניהם היה העונש כאומרו **בם**, וכן אמרו רז"ל (ספרי) ויפן וגו' פנה מצרעתו, אלא שמרים לא נתרפאה כאהרן תכף ומיד, ולא ידע אדם מצרעתו:

[י] והנה מצורעת. לא היה צריך לומר הדבר אחר שכבר אמר והנה מרים מצורעת וגו' ולפי דבריהם ז"ל (ספרי) שאמרו שגם אהרן נצטרע ירצה לומר הנה היא עדיין מצורעת ולא פרחה ממנה כאהרן ואמרו עוד חז"ל (שם) שדוקא כשהיה פונה היתה מצורעת וכשהיה מחזיר פניו היתה פורחת ממנה, ולדבריהם צריך לומר כי משה לא היה מביט במרים לדעת מה היא, שאם לא כן ממה נפשך קשה והבן:

[יא] בי אדוני אל נא תשת וגו'. הנה מדברי אהרן משמע כי משה הקפיד על דבריהם אשר על כן מחלה פניו שימחול להם חטאתם, ונראה כי טעמו של אהרן הוא שדן במשה דין חכם, שכפי הדין (קידושין לב:) חכם שמחל על כבודו כבודו מחול, ולזה אמד בדעתו שאם ימחול סר הנגע, ואמר **אל נא תשת** וגו' פירוש הגם שהקפדת על הדברים עד שבא העונש עתה שבא העונש יכופר העון ולא תשת עוד עלינו חטאת, ואחר האמת לא כן הוא כי משה לא הקפיד על הדבר, ולזה נתחכם הכתוב וסמוך לדברם בו אמר והאיש משה עניו מאוד נתכוון לשלול דברי אהרן כאן, וטעם העונש הוא לב' סיבות, הא' שיש לנו לדון במשה משפט מלך, שכן כתיב (דברים לג) ויהי בישורון מלך, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (שם), ואולי כי לזה גם כן נתכוון ה' במאמרו להם **מדוע לא יראתם לדבר בעבדי** כי לה' המלוכה ועבד מלך מלך (שבועות מז:):

וסיבה ב' לפי מה שפירשתי שהקפיד ה' על שחשדו שעשה משה עול ח"ו והסכים ה' על ידו ולא הוכיחו, אם כן מילין לצד עילאה הם, ולזה הענישם הגם שאין כאן הקפדת משה, והצדיק משה כי לא הוא הסובב בהקפדתו שהוצרך להתפלל לה', ואף על פי כן לא הועיל לרפאות עד עבור שבעת ימים, ואם היה הדבר בו לא היה צריך לתפלה אלא ימחול וסר הנגע, הא למדת שהעונש בא לא' מב' הטעמים, או לשניהם יחד, ואפשר שאם היה משה מקפיד בדברם היה העונש באופן אחר כפול ומכופל להם ח"ו:

אשר נואלנו ואשר וגו'. הכוונה בב' עניינים, הוא על פי מה שפירשתי בתרעומת ה' עליהם שהקפיד על שהשוו נבואתם לנבואת משה, והקפיד על שנגעו בכבוד משה לומר לא טוב עשה, לזה אמר כנגד

השוואת נבואתם לנבואתו אמר **אשר נואלנו** כי דברו דברי שטות בזה, וכנגד מה שאמרו עליו לא טוב עשה אמר **ואשר חטאנו**:

יג' ויצעק וגו' לאמר. טעם אומר **לאמר**, בא בטענה כדי שלא יאמרו שהקפיד ויחזיקוהו כנוטר איבה, ודברי אהרן יגידו למו, לזה אמר בצעקו לה' בשביל שלא יאמרו דברים הנאמרים בסמוך מפי אהרן:

עוד ירצה כי אמר לפני ה' קודם התפללו שהוא מוחל על כבודו ואחר כך התפלל אל נא וגו':

אל נא נתכוון לשאול ממדת החסד כאומר (תהלים נב) חסד אל, נא לשון בקשה ופיוס לעורר הרחמים, **רפא נא** פירוש עתה ולא יתעכב:

יד' ואביה ירוק ירוק וגו'. הלביש שיעור הדברים בה ולא אמר האב אם ירוק בפני בתו וכו', לומר שהיא במדרגת בת שהיא מדרגת הצדיקים, וכפל לומר **ירוק ירוק**, לומר שאם היה צועק לו קודם לא היה רוקק בפניה, וזה הוא שיעור הדברים **ואביה ירוק** פירוש כשגרמה שירק בפניה ולא היה מי שירצהו שלא לרוקק עד שירק והוא אומר **ירק** פעם ב' וגו', הא למדת שאם היה אופן שהיה מתפלל משה קודם לא היתה נענשת:

תסגר שבעת ימים. נראה שפרחה ממנה צרעת בתפלת משה, וכמאמרו רפא נא פירוש עתה, אלא שגזר ה' שתשב כמנודה, שאם לא כן לא היה צריך הכתוב לומר תסגר פשיטא שתסגר עד שתתרפא מצרעתה, אלא ודאי שכבר נתרפאה, ולזה גם כן לא הזכיר טהרת צרעתה ביום אסיפתה, ולדברי רז"ל (זבחים קב, ספרי) שאהרן לא ראה צרעת מרים מטעם קורבה, יתבאר על נכון, כי לצד שאין כאן צרעת כי אין כהן שיאמר טמא אם כן כאן אלא סגירה לבד כמנודה, או אפשר שנסגרה על פי ה' אלהינו שהוא כהן, והוא אומר **תסגר** וגו' הרי הסגירה, ונטהרה על פי ה' דכתיב **ואחר תאסף**:

טו' והעם לא נסע. תלה הדבר בעם ולא אמר ולא נסע העם, להודיע כי העם הסכימו לבל יסעו עד האסף מרים, והגם שהדבר היה תלוי בנסיעת הענן, התורה מעידה כי גם בזכותה הם היו חפצים בעכבה לכבדה, ומה גם אם היה ידוע להם כי בזכותה היה המים להם (תענית ט.) בודאי שישב שם העם על המים: